

Prikkels op het schoolplein

Praktijk Gericht Onderzoek

Naam: Ingrid van der Meer
E-mail adres: ingrid.vandermeer@student.fontys.nl
Studentnummer: 2873001
Studiebegeleider: Marijke Reith
Aantal woorden: 10.047

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	4
1. Probleemanalyse.....	5
1.1 Aanleiding.....	5
1.2 Context.....	7
1.3 Probleemstelling.....	8
1.4 Doel van het onderzoek.....	9
Hoofdstuk 2: Theoretisch kader en onderzoeksvraag.....	10
2.1 Theoretisch kader.....	10
2.1.1 Autisme.....	10
2.1.2 Begrijpen van autisme.....	11
2.1.3 Prikkelgevoeligheid.....	12
2.1.4 Medeleerlingen.....	14
2.1.5 De natuurlijke speelplaats.....	14
2.1.6 Aanpassing van de ruimte.....	15
2.2 Onderzoeksvraag en deelvragen.....	17
Hoofdstuk 3 Onderzoeksstrategie en methoden.....	18
3.1 Relevante aspecten voor het onderzoek.....	18
3.2 Onderzoeksstrategie.....	18
3.3 Respondenten.....	19
3.4 Onderzoeksmethoden.....	20
3.4.1 Deelvraag 1:.....	20
3.4.2 Deelvraag 2:.....	21
3.4.3 Deelvraag 3:.....	22
3.5 Validiteit, triangulatie en betrouwbaarheid.....	23
3.6 Ethiek.....	24
Hoofdstuk 4 data analyse en resultaten.....	25
4.1.1 Observatie van leerlingen met autisme tijdens het speekwartier.....	25
4.1.2 Analyse tijdsteekproef.....	29
4.2.1 Vragenlijst met kinderen.....	31
4.2.2 Analyse vragenlijst.....	33
4.3 Materialen en aanpassingen.....	34
Hoofdstuk 5 Conclusie en discussie.....	37
5.1 Onderzoeksvraag.....	37
5.2 Discussie.....	39

5.3 Evaluatie vragenlijst	40
5.4 Betekenis beroepsgroep	40
5.6 Reflectie aan de hand van de prestatieindicatoren	41
Literatuur:	43
Bijlage 1 Vragenlijst leerkracht	47
Bijlage 2 Plattegrond	48
Bijlage 3 Rooster pauze.....	49
Bijlage 4 Vragenlijst kinderen	50
Bijlage 5 Tijdsteekproef – formulier.....	51
Bijlage 6 Vragenlijst kinderen met ASS.....	53
Bijlage 7 Afsprakenlijst focusgroep	54
Bijlage 8 Resultaten vragenlijst.....	545

Samenvatting

Dit Praktijk Gericht Onderzoek (PGO) heeft als doel de ruimte van het schoolplein aan te passen aan de behoeften van leerlingen met autisme op de basisschool waar ik werkzaam ben. Leerkrachten van deze school gaven aan dat zij tijdens het buiten spelen tegen ongewenst gedrag aanliepen van een aantal leerlingen. Bij het in kaart brengen van deze leerlingen waren dit voornamelijk leerlingen met autisme of met kenmerken van autisme.

Door de literatuuronderzoek is de volgende hoofdvraag ontstaan:

Welke aanpassingen in de ruimte op het schoolplein komen tegemoet aan de prikkelbehoeften van de leerlingen met autisme?

Dit onderzoek is een ontwerponderzoek (De Lange, Schuman & Montessori, 2011) waarbij een tijdstekproef, vragenlijst en een focusgroep zijn ingezet.

De onderzoeksgroep bestaat uit 7 leerlingen met autisme of kenmerken daarvan hebben. Per leerling is gekeken of hij een prikkelzoeker of een prikkelvermijder is (Hoog, 2012).

De theorie geeft aan welke mogelijkheden er zijn om tegemoet te komen aan de prikkelbehoeften van leerlingen. Dit is gekoppeld aan de ruimte van het schoolplein en samen met de focusgroep is daar een ontwerp uitgekomen.

Uit het onderzoek kan geconcludeerd worden dat leerlingen met autisme prikkels zoeken en/of prikkels vermijden. Door aanpassingen op het schoolplein kan je tegemoet komen aan de prikkelbehoeften van de leerlingen die prikkels zoeken en aan hen die prikkels vermijden.

Ingrid van der Meer

Juni 2017

1. Probleemanalyse

Dit hoofdstuk beschrijft de aanleiding van dit onderzoek. Mijn inzichten wat betreft kinderen met het autisme spectrum stoornis (ASS) en hun pauzebeleving zijn veranderd gedurende mijn Master EN opleiding.

Ik ben gaan onderzoeken of de ruimte op het speelplein van invloed is op het gedrag en de pauzebeleving voor prikkelzoekers en prikkelvermijders (Hoog, 2012). Ik eindig dit hoofdstuk met een vraagstelling en het doel van het onderzoek.

1.1 Aanleiding

“Kinderen met ASS hebben onderwijs nodig dat rekening houdt met hun mogelijkheden en is afgestemd op hun specifieke beperkingen. Dit heeft consequenties voor de onderwijsmethoden, voor de organisatie van het onderwijs in de klas en voor de leerlingenzorg” (Gezondheidsraad, 2009).

Met de wet op het passend onderwijs moeten kinderen een plek op school krijgen die past bij hun kwaliteiten en mogelijkheden (Ministerie van Onderwijs, Cultuur & Wetenschap [OCW], 2014). Kinderen die extra ondersteuning nodig hebben, blijven voor zover mogelijk, op het reguliere basisonderwijs.

Op de basisschool, waar dit onderzoek zal plaatsvinden, zijn meerdere leerlingen die extra ondersteuning behoeven. De aanpassingen in het lesaanbod, voor deze kinderen, zijn in samenwerking met het samenwerkingsverband en de deskundigen binnen de school tot stand gekomen. Het resultaat hiervan is dat er schoolbreed steeds beter met de diversiteit van kinderen wordt omgaan.

De aanleiding van dit onderzoek is het wisselende gedrag van de kinderen tijdens het speelkwartier. Leerkrachten gaven dit aan het begin van het schooljaar tijdens een vergadering aan. Daar de school zich in een dorp bevindt is de context kleiner. De kinderen van deze school hebben allen op hetzelfde moment speelkwartier, dit is mogelijk door het enorme speelplein.

Leerkrachten hebben door middel van een vragenlijst¹ aan het begin van het schooljaar aangegeven wat zij van de pauze en het plein vinden. Daarnaast kwam ook de vraag hoeveel prikkelgevoelige kinderen zij in de klas hebben.

Mijn hypothese, vanuit het ijsbergdenken (McClelland, 1953), is dat het gedrag van de kinderen op het schoolplein wordt beïnvloed door hun over- en onderprikkeling (De Hoog, R., Sultien-Houden, S., Heijden, I., 2012).

De overprikkelde kinderen krijgen zoveel prikkels binnen dan ze zich juist terug trekken uit de omgeving. De onderprikkelde kinderen hebben juist prikkels nodig en zoeken deze op door bijvoorbeeld veel te bewegen (Thoonsen & Lamp, 2015).

In dit onderzoek hebben de leerkrachten in kaart gebracht hoe zij de pauze beleven en wensen. Daarbij hebben de leerkrachten aangegeven tegen welk ongewenst gedrag zij aanliepen.

Enkele voorbeelden hiervan zijn:

- wild en impulsief gedrag,
- grof taalgebruik,
- fysiek aanwezig, elkaar pijn doen,
- een leerling wil niet naar buiten,
- ruzie maken/krijgen,
- geïrriteerd door bemoeienissen van anderen.

Opvallend was dat aangegeven werd dat een beperkte groep kinderen deze problemen ondervinden in het speelkwartier. Bij het in kaart brengen viel op dat hier kinderen bij zaten met autisme of kenmerken van autisme.

Ondanks uniforme afspraken, middels de Kanjertraining (Instituut voor Kanjertrainingen, 2009), hoe op ongewenst gedrag opgetreden wordt, komen we niet tot positieve resultaten. Het team heeft aangegeven dat zij door de verscheidenheid aan problemen handelingsverlegen zijn.

Op deze basisschool is geen rekening gehouden met de behoeften van de over- en onderprikkelde kinderen. Dit zijn veelal kinderen met autisme of kenmerken hebben van autisme. Dit inspireerde mij om nader te onderzoeken.

¹ Bijlage 1: Vragenlijst leerkrachten

1.2 Context

De school is voorzien van twee pleinen, een voor de boven- en een voor de onderbouw. De groepen 3 t/m 8 hebben een kwartier pauze, waarbij alle leerlingen gelijktijdig buitenspelen op één plein.

Het bovenbouwplein heeft genoeg ruimte, maar is minimaal ingericht² en heeft slechts een mogelijkheid om te kunnen voetballen en basketballen. Er is een rooster³ waarin staat wie wanneer welk spel mag doen.

Tijdens het buitenspelen wordt er toezicht gehouden door drie leerkrachten. Zij letten alleen op of alles ordelijk verloopt en bemoeien zich niet met het spel.

Figuur 1: zijkant van het schoolplein

² zie bijlage 2: Plattegrond schoolplein

³ zie bijlage 3: Rooster pauze

1.3 Probleemstelling

In de klas krijgt de leerkracht voldoende handreikingen om leerlingen te begeleiden, maar zodra er een vrije situatie is dan missen wij de expertise om daar juist naar te handelen. Kinderen met autisme hebben een prikkelverwerkingsstoornis. Lieshout (2009) bedoelt hiermee dat de informatie door subtiele hersenafwijkingen slechts gefragmenteerd wordt opgenomen en niet goed wordt gecombineerd tot gehelen. De Bruin (2004) vertaalt dit door te zeggen dat wanneer de zintuigen teveel informatie tegelijk te verwerken krijgen, deze als het ware als losse puzzelstukjes in de hersenen op een hoop terecht komen.

Het is de bekende druppel die de emmer doet overlopen (De Bruin, 2004).

De meeste kinderen vinden ontspanning tijdens het speelkwartier door samen met vrienden een balspel te spelen of tikkertje te doen. Bij kinderen met autisme lukt dat niet altijd. Sociaal gedrag kan voor een kind met autisme stress geven, hierdoor kan een paniekaanval of agressieve uitbarsting een gevolg van zijn. Een pauze is bedoeld om je batterij weer op te laden (Vermeulen, 2010).

De onderliggende oorzaak van moeilijk gedrag bij kinderen met autisme zit aan de binnenkant. Het zichtbare gedrag is slechts het topje van de ijsberg (McClelland, 1953).

In het vooronderzoek hebben leerkrachten ook aangegeven dat het schoolplein onoverzichtelijk is en er weinig uitdagend spel is voor de leerlingen. Er zijn geen hoeken waar je kan spelen en iedereen speelt door elkaar. Het schoolplein bestaat uit grijze tegels, wat het plein als een heel groot geheel doet lijken.

Leerlingen spelen wel op het gehele schoolplein waarbij er activiteiten per groep per dag zijn. Aan het begin van het jaar hebben alle leerlingen van de groepen 3 tot en met 8 een vragenlijst⁴ omtrent het buiten spelen ingevuld om hun mening in kaart te brengen. Opvallend is wel dat in dit vooronderzoek⁵ leerlingen aangeven zich te vervelen zodra zij geen activiteit hebben die dag. Vooral de leerlingen van de

⁴ Zie bijlage 4: Vragenlijst kinderen

⁵ Zie bijlage 8: Resultaten vooronderzoek

groepen 3 en 4 willen graag spelen bij de klimboom, alleen deze mogen ze maar een beperkte periode in het jaar gebruiken. In verschillende groepen geven leerlingen aan meer verstopplekjes en klimtoestellen te willen. Groep 5 was de opvallendste groep, daar was maar een leerling die aangaf zich nooit te vervelen tijdens de pauze. Na een gesprek met de leerkracht van deze groep en het bespreken van onder- en overprikkelde leerlingen kon hij vele voorbeelden geven van leerlingen die daar problemen mee ondervinden. Er is een grote diversiteit aan leerlingen op het schoolplein.

Tijdens vrije observaties is opgevallen dat leerlingen graag spelen met elkaar en met materialen. Leerlingen lopen veel over het plein en er wordt veel verstoppertje gespeeld. De leerlingen spelen graag met de takjes die ze vinden op het plein en maken daar vogelnestjes van.

Voor leerlingen met autisme is het belangrijk om ruimte, tijd en activiteit te verduidelijken (Sommen, 2014). De tijd is in alle groepen gelijk (15 minuten buiten spelen) en wordt met behulp van het planbord weergegeven. De activiteit is met behulp van het buiten speel rooster ook bekend voor de leerlingen. De ruimte is daarentegen een valkuil voor leerlingen met autisme op deze basisschool.

Volgens Vermeulen(2010) is de beste preventie voor gedragsproblemen een veilige, voorspelbare, overzichtelijke en duidelijke omgeving met voldoende uitdaging. Dit zal in hoofdstuk 2 nader toegelicht worden.

1.4 Doel van het onderzoek

Tijdens dit onderzoek wordt gekeken naar de invloeden van de inrichting van het schoolplein op de kinderen met autisme. Vanuit de leerkrachten van de bovenbouw is naar voren gekomen dat het schoolplein veel meer mogelijkheden tot spel kan bieden dan er tot op heden wordt gedaan. Zij geven aan dat er veel ruimte is maar weinig te doen.

Het doel is door met verschillende partijen waaronder leerkrachten, leerlingen en ouders samen verantwoordelijk te worden voor de beslissingen die genomen worden tot een ander schoolplein. Tijdens deze samenwerking worden vanuit het kind en leerkracht gekeken welke aanpassingen wij kunnen maken om het schoolplein meer uitdaging en structuur te bieden zodat kinderen met autisme een optimale pauze beleven.

Hoofdstuk 2: Theoretisch kader en onderzoeksvraag

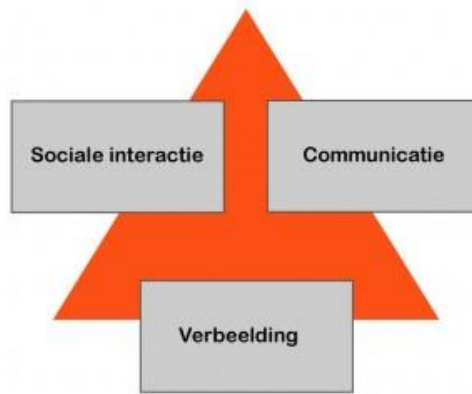
2.1 Theoretisch kader

In het theoretisch kader wordt inzicht gegeven in autisme en de prikkelgevoeligheid. Vanuit de theorie over autisme en aanpassing van de omgeving wordt naar verschillende invalshoeken gekeken waar mogelijkheden zijn om schoolpleinen aan te passen naar de behoeften van kinderen met autisme. Zowel voor de prikkelzoekers als de prikkelvermijders (Hoog, 2012) zullen aanbevelingen komen voor het aanpassen van de bestaande ruimte op het schoolplein. Dit hoofdstuk sluit af met de onderzoeksvraag en de daarbij behorende deelvragen.

2.1.1 Autisme

Autisme, ofwel autismespectrumstoornis (ASS) is een gedragsdiagnose. *“Een afwijkend gedrag op het vlak van omgang en communicatie met anderen en een sterke stroefheid in interesses en reacties”* (Vermeulen, Mertens, Vanroy, 2010). Lieshout (2009) geeft aan dat mensen met autisme als hoofdkenmerk ernstige problemen op het gebied van de sociale interactie en de verbale en non-verbale communicatie hebben. Bij het veranderen van DSM-IV (Diagnostic and Statistical manual of Mental Disorders) naar DSM V (APA, 2014) wordt er gesproken van autisme spectrumstoornis. DSM-IV omschrijft verschillende subtypen waaronder PDD-NOS, de stoornis van Asperger, klassieke autisme waar bij de DSM-5 gekozen is voor één overkoepelende classificatie, namelijk de autisme spectrumstoornis. De verandering is onder meer dat er gekeken wordt naar de ernst van de ‘beperking’ en het zintuiglijke waarnemen wordt nu goed bekeken

Om autisme te beschrijven wordt ook naar de triade van Wing (1996) verwezen. Het is een triade van moeilijkheden en beperkingen die wordt gedeeld door alle mensen met autisme, hoe verschillend ze voor de rest ook zijn.

Figuur 2: Triade van Wing

Op de school waar dit onderzoek plaatsvindt spelen leerlingen graag voetbal (sociale interactie). Je moet je kunnen voorstellen wat je tegenstander gaat doen (verbeelding) en tenslotte spelen de kinderen samen (communicatie). Voor leerlingen met autisme waarbij de prikkelverwerking en daarmee de betekenisverlening anders verloopt kan dit leiden tot opvallend gedrag (Hoog, Prikkel in de groep!, 2012). Kinderen met autisme verlenen betekenis op basis van de informatie die zij via hun zintuigen opnemen. De verduidelijking in de omgeving, in dit onderzoek het schoolplein, zorgt ervoor dat zij dat sneller kunnen. In algemene ruimtes is het zaak te zoeken naar verduidelijkingen en afspraken die meer universeel zijn.

2.1.2 Begrijpen van autisme

Vermeulen (2009) geeft aan dat het belangrijk is dat leerkrachten weten hoe ze moeten reageren op leerlingen met autisme, de leerkrachten hebben moeite met de letterlijkheid en de contextblindheid. Het begrijpen en accepteren van mensen met autisme heeft prioriteit (Schrurs, 2010). Door autisme beter te leren kennen kunnen we ons een voorstelling maken van de problemen die de leerlingen op het schoolplein ervaren. Inzicht krijgen in het denken en de prikkelverwerking kan leiden tot concrete aanpassingen in het handelen van de leerkrachten als ook in het aanpassen van de ruimte (Sommen, 2014)

Om het gedrag te kunnen verklaren bieden de cognitieve theorieën houvast. De volgende theorieën sluiten het beste bij mijn zienswijze aan:

Theory of mind: Theory of Mind is het vermogen van mensen om zich in anderen te verplaatsen en om het gedrag van de ander te kunnen begrijpen, verklaren en te voorspellen (Aspiratiecoach, z.j). Op het schoolplein hebben kinderen moeite om

rekening te houden met een ander en zich in te leven in een spel. Ze vinden het lastig als iemand verdrietig is omdat er een kwetsende opmerking is geplaatst.

Executieve functies: Een tekort in executieve functies laat een tekort in plannen, anticiperen, organiseren en probleemoplossing zien (Berckelaer-Onnes, 2007). In de praktijk zie ik dat leerlingen veelal meervoudige opdrachten krijgen zoals zich organiseren om naar buiten te gaan. Al deze deelstappen veronderstellen dat alle executieve functies op elkaar afgestemd zijn.

Centrale coherentie: hierbij heeft het kind moeite om het geheel te overzien en daar de juiste betekenis aan te geven. Ofwel: de omgeving zien als een geheel, inclusief personen en communicatie en hieraan de juiste betekenis geven (Baren&Cohen, 1997). Centrale coherentie zorgt ervoor dat je samenhang kunt zien en dan betekenis kunt verlenen (Sommen, 2014), tevens speelt het feit mee of je een prikkelzoeker of prikkelvermijder bent (Hoog, 2012) of dat je in een situatie komt tot betekenisverlening. De inrichting van een ruimte luistert nauw om aan te sluiten bij de leerlingen. Dit leidt tot verschillende gedragingen bij kinderen met autisme. Kinderen die problemen hebben met de centrale coherentie leidt tot moeilijkheden op het vlak van vrijetijdsbesteding (Degrieck, 2004).

2.1.3 Prikkelgevoeligheid

Alles wat we weten is via onze zintuigen binnengekomen. De prikkels die we daarbij ontvangen komen binnen door bijvoorbeeld zien, ruiken, voelen, proeven en horen. Bij kinderen met autisme treedt vaak een storing op bij de transfer van prikkels naar de hersenen waardoor informatie in stukjes binnenkomt. Autismen als een zintuiglijke stoornis waarbij ieder zintuig geïsoleerd werkt en de hersenen niet in staat zijn de prikkels op een betekenisvolle manier te verwerken. Lieshout (2009) geeft aan dat informatie bij mensen met autisme gefragmenteerd wordt opgenomen waardoor die informatie niet goed wordt gecombineerd tot gehelen. Een gefragmenteerde verwerking van de waarneming kan zorgen voor een soort filevorming in het hoofd (Kuipers-Hemken & Horvers, 2015). Het gevolg daarvan is overprikkeling en controleverlies waarbij een gevoel van onveiligheid ontstaat. Rust en veiligheid bieden geeft duidelijkheid en voorspelbaarheid en dus controle voor deze leerlingen. Dat zou betekenen dat een kind behoefte heeft aan een ruimte die rust biedt en de overprikkeling helpt te reduceren. Deze leerlingen noem je ook wel de prikkelvermijders (Duker, 2013). Daarnaast zijn ook leerlingen die te weinig prikkels

binnen krijgen, deze leerling kan weg dromen, kan zich moeilijk concentreren of komt nauwelijks tot actie. Deze leerling doet van alles om prikkels binnen te krijgen. In een omgeving met weinig prikkels verveelt deze leerling zich relatief snel (Thoonsen & Lamp, 2015).

De Hoog (2012) legt met behulp van onderstaand schema uit hoe dit eruit ziet.

	Handelen in overeenstemming met drempel (passief)	Handelen tegen drempel in (actief)
Hoge drempel	Gebrekkige registratie	Prikkels zoekend
Lage drempel	Gevoeligheid voor prikkels	Prikkels vermijdend

Figuur 3: schema prikkelgevoeligheid (Hoog, 2012)

Binnen het schoolgebouw zijn voldoende gelegenheden om tot rust te komen, daarentegen is buiten geen ruimte of hoek waar een leerling zich terug kan trekken. Met regelmaat lopen leerlingen alleen op het schoolplein, zitten op een stoerprand of hangen aan het hek waarbij de leerlingen rond kijken. Dit zijn leerlingen die zoveel prikkels hebben ontvangen dat ze een moment van rust nodig hebben. Deze overprikkelde leerlingen hebben problemen met de verandering van de omgeving waarbij prikkels binnenkomen die veel aandacht vragen (Thoonsen & Lamp, 2015). Ook Thoonsen adviseert een rustige zitplaats op het speelplein. Onderprikkelde kinderen, ofwel de prikkelzoekers, gaan juist op zoek naar prikkels. Duker (2013) noemt deze groep de ADHD'ers⁶. Dit kan het ongewenste gedrag verklaren waar de collega's over klagen.

⁶ Attention Deficit Hyperactivity Disorder

2.1.4 Medeleerlingen

Door de verminderde contextgevoeligheid begrijpen kinderen met autisme hun medeleerlingen niet altijd. Hierdoor gedragen ze zich op sociaal vlak ook anders. Voor andere kinderen kan dit vreemd, bizar, origineel, gek of storend zijn (Vermeulen, 2010). Kinderen met autisme kunnen problemen ondervinden met basale vaardigheden, waaronder het herkennen van gezichtsuitdrukkingen of begrijpen van gesproken taal (Bogdashina, 2004). Het samen spelen op de speelplaats verloopt daardoor nogal eens met de nodige stress en moeilijkheden. Voor kinderen met autisme kan het spelen tijdens een speelkwartier een moeilijke situatie zijn. Er spelen meerdere kinderen buiten die de leerling met autisme niet goed kent, er is geen aanbod van activiteiten, er zijn veel prikkels, moeilijk in te schatten tijdsduur en de surveillant (in ons geval de leerkracht) weet wellicht niet goed wat autisme is (Degrieck, 2004). Dit zou een verklaring kunnen zijn op het gedrag dat kinderen met autisme op ons schoolplein vertonen, zie hoofdstuk 1.1.

2.1.5 De natuurlijke speelplaats

Groen is gezond en natuurlijk spelen is daarbij in opmars. In het artikel “Speelnatuur: een hype of een visie” (Thieme-Schrever, 2011) wordt gesteld dat tijdens het spelen in de natuur zowel de motorische als de cognitieve, emotionele en psychische ontwikkelingen van kinderen gestimuleerd wordt. Het moet daarbij een speelomgeving zijn die enerzijds prikkelt en uitdaagt en anderzijds voldoende veilig is of veiligheid biedt. Dit artikel stelt dat de ‘natuurlijke speeltuin’ waarbij speeltoestellen met een natuurlijke uitstraling staan, kinderen weinig invloed op de omgeving hebben doordat er geen losse materialen zijn om mee te spelen. Ze noemen het een gemiste kans als er een trend wordt gevolgd zonder inhoudelijke achtergrond informatie te verzamelen.

Zoals Sliepen (2014) stelt in haar artikel “*Polderpionieren met passend onderwijs*” blijkt een natuurlijke leeromgeving van grote invloed te zijn op het gedrag van kinderen. Kinderen met gedragsproblemen leren door te doen en het zelf te ervaren. Het open netwerk genaamd Springzaad die gespecialiseerd zijn in groene schoolpleinen heeft als missie dat kinderen vrij moeten kunnen spelen in een natuurlijke en avontuurlijke omgeving. Verwondering, rust, fantasiespel, uitdaging en contact met de natuur zijn daarbij van wezenlijk belang voor de ontwikkeling van kinderen.

Het spelen in een natuurlijke speelomgeving trekt mijn aandacht en ik wil daarom onderzoeken of dit aansluit bij de prikkelzoekers of de prikkelvermijders. In de praktijk bij ons op school is gebleken dat het leren in de natuur door middel van moestuintjes niet haalbaar is binnen de klassenorganisatie. Leerkrachten hebben aangegeven niet te willen werken met de moestuintjes die momenteel op het schoolplein staan. Ik zie wel mogelijkheden in het zelf ontdekkend leren in de natuur tijdens een speelkwartier. Door bijvoorbeeld in struiken en tussen takken op zoek te gaan naar gedierte en het creëren van verstopplaatsen. De natuurlijke speelomgeving is aantrekkelijk en uitnodigend, maar straalt ook rust en geborgenheid uit. Both (2013) spreekt over een veilige speelruimte om te ontdekken en experimenteren.

Vlonder (2014) zegt dat kinderen moeite hebben om de informatie en prikkels te verwerken die op hen afkomt waardoor zij zich sneller onbegrepen, angstig of onveilig voelen. Dit kan zich uiten in 'flippen', paniek- en woedebuien waardoor ze minder tot gericht, zinvol spel kunnen komen. Vlonder vermeld eveneens dat een goed ontwerp van een groen schoolplein een belangrijk uitgangspunt is. Door aanleg van meer groen kunnen kinderen die snel van slag raken tot rust komen op een stil plekje tussen de struiken en zich ontspannen zonder door anderen gestoord te worden. Ook geeft Vlonder aan dat kinderen die moeilijk contact aangaan gemakkelijker meedoen met een spontaan samenspel.

Both (2014) geeft in het artikel "*wat is groene pedagogiek*" aan dat kinderen zich beter kunnen terug trekken, mijmeren, samen praten, boosheid en verdriet verwerken wanneer zij zich in een natuurlijke groene omgeving kunnen terugtrekken. Door de vele 'niches' zijn er minder conflicten en wordt er beter samen gespeeld. Daarnaast geeft hij aan dat kinderen met autisme en concentratiestoornissen zich veel beter kunnen concentreren in een groene omgeving.

2.1.6 Aanpassing van de ruimte

Het TEACCH programma (Treatment and Education of Autistic and related Communication handicapped Children) geeft handvatten om "structured teaching" in te zetten (Sommen, 2014). Het verduidelijken en visualiseren van ruimte, tijd en activiteit speelt hierbij een belangrijke rol om kinderen met autisme een kansrijke leeromgeving te bieden.

Kijkend naar de ruimte betreft het in dit onderzoek het schoolplein, een plek waar een uitdaging ligt om zowel universele duidelijkheid te bieden als ook rekening te houden met specifieke zaken uitgaande van zowel de prikkelvermijders als prikkelzoekers.

In Engeland is het zonepark ontwikkeld door de Youth Sport Trust, Nike en het Department for Education and Skills (zonepark.nl, 2001). In Nederland zijn er zo'n 100 Zonepark's gerealiseerd. Zonepark is ontwikkeld om sociaal buitengesloten groepen op een laagdrempelige manier sport, spel en beweging aan te bieden. Dit lijkt ook aan te sluiten bij leerlingen met autisme.

Naast de toestellen die op de Zonepark staan wordt gebruik gemaakt van gekleurde vakken en lijnen op de grond, de gele, rode en blauwe zone. De gele zone noemen zij de chill-out zone. Hier staan bankjes waar de kinderen kunnen bijkomen.

De rode zone is de sport- en competitiezone en de blauwe zone de multi activiteiten zone waarin bijvoorbeeld een hinkelbaan te vinden is. Dit is een overeenkomst met TEACCH en structured teaching (Sommen, 2014) waarbij gesteld wordt dat verduidelijking van de ruimte een eerste voorwaarde is om te komen tot betekenisverlening. Het onderzoeksbureau Markus & van de Velde (2006) heeft onderzoek gedaan naar de eerste vier Zoneparks in Nederland en concludeerde daaruit dat 80% van de kinderen het een verbetering vonden ten opzichte van hun vorige plein. Er is minder ongelijkheid tussen jongens en meisjes, ze vervelen zich minder en er is minder fysieke en verbale agressie. De bewezen effectiviteit bij het Zonepark concept dat voor dit onderzoek relevant is, is de toename van sociale integratie, betere concentratie bij kinderen, meer rust op het schoolplein waardoor ook meer rust in de school en de reductie van pestgedrag. Voor kinderen met autisme is het begrenzen van ruimtes een verduidelijking van de activiteiten. De begrenzing is een concrete aanduiding van wat wij van hen verwachten. Het kind met autisme krijgt daardoor meer overzicht en betekenis en zal daardoor mogelijk eerder toekomen aan rust en zal zich er rustiger door voelen (Degrieck, 2004).

2.2 Onderzoeksvraag en deelvragen.

Het schoolplein is in de huidige situatie een onduidelijk ruimte die nog niet altijd een duidelijke betekenis heeft waardoor het nog niet voldoende is afgestemd voor de leerlingen met autisme. Ook voor leerkrachten is er nog veel onduidelijk over de oorzaak van de moeizame omgang tussen leerlingen die autisme hebben en de overige leerlingen. Uit theorie (Degrieck, 2007) blijkt dat verduidelijking van de omgeving en in de ruimte kan leiden tot overzicht en daardoor ook zorgt voor het zinvol maken. Dit is een basis en uiteraard is er ook aandacht nodig voor verduidelijking van tijd en activiteit waardoor ook het beleven van de pauze voor alle partijen anders zal zijn. De eerste stap is de ruimte.

Hierdoor kan de volgende onderzoeksvraag met deelvragen worden geformuleerd:

Welke aanpassingen in de ruimte op het schoolplein komen tegemoet aan de prikkelbehoeften van de leerlingen met autisme?

Deelvragen:

1. Wat doen leerlingen met autisme tijdens het speelkwartier in de bestaande ruimte en in hoeverre zijn de leerlingen prikkelzoekers of prikkelvermijders?
2. Hoe ervaren kinderen met autisme de inrichting van het speelplein en wat zouden ze eventueel anders willen?
3. Welke concrete aanpassingen, zowel visueel als fysiek, zijn realiseerbaar op ons schoolplein?

Figuur 4: achterkant speelplein

Hoofdstuk 3 Onderzoeksstrategie en methoden

Dit hoofdstuk beschrijft het plan van aanpak op de vraag “hoe kunnen aanpassingen van de ruimte op het schoolplein tegemoet komen aan de prikkelbehoeften van de leerlingen met autisme?”

Er wordt beschreven waarom dit een ontwerponderzoek is en vervolgens komen de respondenten aan de orde. De onderzoeksmethoden en onderzoeksinstrumenten komen aan bod en de validiteit, betrouwbaarheid en triangulatie wordt beschreven. Dit hoofdstuk sluit af met de verantwoording van ethische aspecten.

3.1 Relevante aspecten voor het onderzoek

De relevante aspecten voor dit onderzoek zijn:

- De prikkelgevoeligheid van de leerlingen.
- Ervaringen van kinderen in de huidige ruimte.
- De vernieuwende theorieën over de natuurlijke speeltuin.
- Hulpmiddelen voor structuur in de ruimte/schoolplein.

3.2 Onderzoeksstrategie

De onderzoeksstrategie die in dit onderzoek is toegepast is het ontwerponderzoek.

Het doel van dit onderzoek is een nieuw of verbeterd ontwerp te maken (de Lange et al., 2011). Het schoolplein is al aanwezig maar er worden aanbevelingen gedaan wat betreft het verbeteren van het schoolplein voor leerlingen met autisme en hun prikkelgevoeligheid. De respondenten spelen gedurende alle fases van het onderzoek een belangrijke rol. Ontwerponderzoek combineert praktijk en theorie en bestaat uit drie fases; vooronderzoek, een ontwerpfase en evaluatiefase.

Tijdens het vooronderzoek worden de problemen geanalyseerd, dit doe ik door middel van observaties op het schoolplein bij leerlingen met autisme. Daarnaast worden leerlingen met autisme bevraagd middels een vragenlijst. Na de literatuurstudie heb ik verbeterde inzichten gekregen in het herinrichten van het schoolplein waardoor ik in samenwerking met een focusgroep goede voorbeelden kan verkennen. In de ontwerpfase zal een ontwerptekening gemaakt worden van het schoolplein. Leerlingen van de school worden bij dit ontwerp betrokken door een plattegrond te maken van het schoolplein. Daarna zal de focusgroep en het team het ontwerp kritisch bekijken en daar waar nodig aanpassingen toepassen.

Tot slot wordt het budget besproken en zal er een aanbeveling naar de directie gaan. Bij aanpassingen op het schoolplein zal ik als onderzoeker blijven observeren en evalueren om te kijken of de doelstelling van dit onderzoek gehaald kan worden. Aangezien dit ontwerponderzoek meer tijd in beslag zal nemen zal het onderzoek tot en met de ontwerpfase worden uitgevoerd. Er zal in dit geval geen evaluatiefase plaatsvinden.

Om dit allemaal in een korte periode te bewerkstelligen heb ik aan het begin van het schooljaar een focusgroep met ouders en leerkrachten opgestart. Er is ook al contact geweest met een hovenier die kan uitvoeren en uitzoeken wat de kosten zullen worden. Ook zijn voorafgaand aan het onderzoek gesprekken geweest met sponsors om daadwerkelijk veranderingen toe te passen.

3.3 Respondenten

De onderzoeksgroep bestaat uit zeven leerlingen waarvan een uit groep 3, twee uit groep 4, twee uit groep 5 en twee uit groep zes. Het gaat om een meisje uit groep 4 en de andere zeven zijn jongens. Deze leerlingen hebben gediagnosticeerd autisme of zijn in onderzoek en hebben kenmerken van autisme. Er is gekozen voor meerdere kinderen uit verschillende groepen om een breder zicht te krijgen op de pauzebeleving. De behoeften van een kind van zes jaar is anders dan die van twaalf. Daarnaast is er een focusgroep bestaande uit vier leerkrachten, twee ouders van de school en een hovenier. Deze focusgroep deelt ervaringen en ideeën waardoor nieuwe betekenisvolle inzichten kunnen ontstaan. Daarbij zal ik de rol van moderator op mij nemen en de gesprekken leiden, samenvatten en conclusies formuleren. Gedurende het onderzoek wordt de directeur van deze basisschool op de hoogte gehouden en zullen mogelijke aanpassingen worden toegepast.

3.4 Onderzoeksmethoden

3.4.1 Deelvraag 1:

Wat doen de leerlingen tijdens het speelkwartier in de bestaande ruimte en in hoeverre zijn de leerlingen prikkelzoekers of prikkelvermijders?

Meetinstrumenten en wijze van data analyse.

Om een beeld te krijgen van de invulling van de pauze voor de kinderen met autisme wordt tijdens dit onderzoek een aangepaste tijdsteekproef⁷ van Bakker-Beens, Gierling & Van de Meughevel (1995) afgenomen. De zwakke taakwerkhouding en concentratieproblematiek kan door de tijdsteekproef inzichtelijk gemaakt worden. Dit onderzoek maakt van taakwerkhouding een vertaling naar 'spel' aangezien deze observatie tijdens het speelkwartier buiten zal worden uitgevoerd.

Om gedragsinformatie te verzamelen door observatie is een wetenschappelijk verantwoorde methode (Celestin- Westreich, 2012).

Volgens de Lange et al. is kenmerkend voor observeren dat het gaat om het direct waarnemen van objecten en gebeurtenissen. De verschijnselen zijn zo direct mogelijk waar te nemen door te richten op wat de kinderen doen en te luisteren wat zij zeggen. In dit onderzoek is met behulp van de tijdsteekproef een duidelijk beeld geschept van de pauze invulling van zeven kinderen met autisme. Iedere donderdag en vrijdag is een kind geobserveerd gedurende het speelkwartier. Elke 20 seconden is genoteerd wat de leerling doet en is aangegeven in het schema van de tijdsteekproef door een cirkel om de categorie te zetten.

Hieronder een voorbeeld.

Na 20 sec.	Na 40 sec.	na 60 sec.	opmerkingen
Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	
Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	
Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	
Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	
Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	

⁷ Zie bijlage 5: Tijdsteekproef

De volgende categorieën kunnen worden gescoord:

- Sp: speelt een spel
- Kij: kijkt afwezig rond of staart voor zich uit
- Sto: stoort andere kinderen
- Lo: loopt rond over het schoolplein
- An: is bezig met andere activiteiten

Onder de categorie 'is bezig met andere activiteiten' wordt bijvoorbeeld bedoeld het in gesprek gaan met een leerkracht of leerling, knuffelen van andere kinderen of stil in een hoekje zitten zonder te kijken. Onder opmerkingen is bijgeschreven wat de leerling op dat moment heeft gedaan. Ook zijn daar notities gemaakt over opvallend of ander gedrag bij deze leerlingen.

De gegevens die voortkomen uit deze tijdsteeekproef worden verwerkt in een grafiek. In percentages wordt aangegeven welke activiteiten de leerling doet gedurende de pauze. De opmerkingen zijn onder de grafiek uitgewerkt en daarbij zal aangegeven worden of een kind prikkel zoekend of prikkel vermijdend is (Hoog, 2012).

3.4.2 Deelvraag 2:

Hoe ervaren kinderen met autisme de inrichting van het speelplein en wat zouden ze eventueel anders willen?

Meetinstrumenten en wijze van data analyse.

Tijdens dit onderzoek krijgen de zeven kinderen met autisme een zelf ontworpen vragenlijst waarbij duidelijk moet worden hoe zij de pauze en het schoolplein ervaren. De vragen zijn opgesteld aan de hand van opgedane kennis uit de literatuur over autisme en prikkels op het schoolplein. Hierbij zijn vragen opgesteld waarbij ik mij beperk tot de informatie die nodig is om antwoord te krijgen op de deelvraag (De Lange et al, 2011). Er zijn vragen gesteld over hun ervaring op het speelplein, en de vraag wat zij van het speelplein vinden ofwel hun spel en de ruimte. Deze vragenlijst⁸ heeft zowel open vragen als schaalvragen. De schaalvragen kunnen worden beoordeeld met een cijfer 1 tot en met 10 (De Rijdt, Serrien & Van Dam, 2014). Er is gebruik gemaakt van schaalvragen omdat dit een relatief makkelijk instrument is en een duidelijk beeld schetst van de beleving van kinderen. Bij de schaalvragen is

⁸ Zie bijlage 6: Vragenlijst leerlingen ASS

gebruik gemaakt van cijfers en pictogrammen in de vorm van een smiley. Dit is bewust gedaan omdat leerlingen gebaat kunnen zijn bij visuele ondersteuning.

Figuur 5: schaalvragen met behulp van cijfers en smileys

De kinderen zijn van verschillende leeftijden maar krijgen dezelfde vragen. Bij de jongste leerling is, in verband met de motorische problematieken, de vragenlijst door de onderzoeker ingevuld. De andere kinderen vullen dit zelfstandig in. De onderzoeker is bij de kinderen die de vragenlijst invullen gebleven om vragen te kunnen beantwoorden of toelichting te geven als een vraag niet wordt begrepen. De vragenlijst wordt individueel afgenomen. De uitkomsten van de schaalvragen zullen in een grafiek weergegeven worden, de open vragen worden met elkaar vergeleken en daar komt een aanbeveling uit.

3.4.3 Deelvraag 3:

Welke concrete aanpassingen, zowel visueel als fysiek, zijn realiseerbaar op ons schoolplein?

Plan van aanpak.

Vanuit hoofdstuk 2 is door twee verschillende theorieën, de natuurlijke speeltuin en de belijning, inzicht gekregen om tegemoet te komen aan de prikkelgevoelige leerlingen op het schoolplein. Deze theorieën zijn samen met de antwoorden van de deelvragen 1 en 2 besproken in de focusgroep. Er is een koppeling gemaakt tussen de theorie naar de ruimte op het schoolplein waar dit onderzoek plaatsvindt. De materialen die daarbij nodig zijn worden bij deze deelvraag inzichtelijk gemaakt. De antwoorden uit deelvraag 1 en 2 zijn besproken in de focusgroep om na te gaan hoe de verdeling tussen prikkelzoekers en prikkelvermijders is en wat hun behoeften zijn.

Focusgroep

De focusgroep plant iedere maand een vergadering om de resultaten van de literatuurstudie, observaties en vragenlijsten te bespreken. Gezamenlijk is bekeken

welke mogelijkheden er op het schoolplein zijn en worden actiepunten⁹ besproken. Daarnaast zijn de financiële mogelijkheden besproken om veranderingen toe te passen. Ook zijn door de ouders die deelnemen in de focusgroep sponsors gezocht die materialen vanuit hun bedrijven aan willen bieden aan de school.

3.5 Validiteit, triangulatie en betrouwbaarheid

Volgens de Lange et al. (2011) verwijst de validiteit van een onderzoeksinstrument naar de mate waarin het instrument werkelijk meet wat de onderzoeker zegt of denkt te meten. In dit praktijkgericht onderzoek wordt een beginmeting gedaan met behulp van de tijdsteekproef. Deze tijdsteekproef is aangepast naar de situatie op het speelplein. De tijdsteekproef is volgens Bakker-Beens, Gieling, & Meughevel (1995) een geschikt middel om het effect op de taakgerichtheid (dit vertalen we naar activiteiten op het speelplein) op een objectieve wijze vast te kunnen stellen.

De kinderen zijn niet op de hoogte van deze observatie om manipulaties te voorkomen. De leerlingen hebben tijdens dit onderzoek hun eigen spel gespeeld op het schoolplein, de observant heeft net als de surveillant rond gelopen. De leerlingen hebben de eerste dagen wat vragen gesteld over de stopwatch die aan stond maar opvallend was dat dit al vlug niet meer werd gezien.

Triangulatie betekent dat hetzelfde verschijnsel met verschillende methoden en/of vanuit verschillende theoretische invalshoeken wordt bestudeerd (de Lange et al., 2011). In dit onderzoek wordt triangulatie wat betreft de onderzoeksmethoden gewaarborgd door de analyse van verschillende onderzoeken, literatuurstudie en het gebruik maken van een focusgroep. Binnen de literatuurstudie is via verschillende theoretische invalshoeken bekeken wat de prikkelzoekers en prikkelvermijders nodig kunnen hebben in hun speelkwartier. Dit is gedaan door het lezen van boeken, artikelen, vakliteratuur en websites. De focusgroep bestaat uit verschillende geledingen van de school: ouders, leerkrachten en een hovenier wat triangulatie ten goede komt. Er is gekozen voor een onderzoeksgroep met leerlingen uit verschillende leeftijdsgroepen omdat het spel per leerjaar sterk kan veranderen.

Men spreekt van betrouwbaarheid wanneer een meetmethode bij herhaalde meting van hetzelfde verschijnsel ook telkens hetzelfde resultaat oplevert. De resultaten van

⁹ Zie bijlage 7: Afspraken focusgroep

dit onderzoek zullen redelijk betrouwbaar zijn aangezien de tijdsteekproef een gesloten observatie is. Zowel de vragenlijsten voor de leerkrachten als de vragenlijsten voor de leerlingen zijn voor eenieder gelijk, waarbij wel rekening gehouden moet worden met de gemoedstoestand van het kind met autisme. Wie deze vragenlijst ook afneemt, de verwachting is een gelijke uitkomst.

3.6 Ethiek

Een hogere kwaliteit van het eindproduct van een onderzoek kan het gevolg zijn van een gedragscode omtrent gewenst gedrag van een beroepsbeoefenaar bij het uitvoeren van een bepaalde taak (Andriessen, Onstenk, Dinooz, Smeijsters & Peij 2010).

Tijdens dit onderzoeksproces is samen gewerkt met meerdere respondenten. Deze zijn op een respectvolle manier behandeld en hebben vrijwillig meegewerkt. De uitwerkingen van de respondenten zijn geanonimiseerd omwille van de privacy. Er is een open en transparante houding waarbij beslissingen of gebeurtenissen in de focusgroep allereerst akkoord gevonden moet worden (de Lange et al., 2011). Er is rekening gehouden met kinderen met autisme, ze zijn eerst op hun gemak gesteld en er is gelet op de ruimte waar zij zich bevinden. Zij zijn door de onderzoeker gevraagd of zij mee willen doen met dit onderzoek. De leerkrachten zijn vooraf op de hoogte gesteld zodat de ordeverstoring geminimaliseerd is. Daarnaast is de directeur op de hoogte gehouden van alle ontwikkelingen omtrent het onderzoek. Er wordt op een verantwoorde professionele wijze data verzameld, geanalyseerd en verwerkt. Na afloop van het onderzoek zullen alle vergaarde data vernietigd worden.

Hoofdstuk 4 data analyse en resultaten.

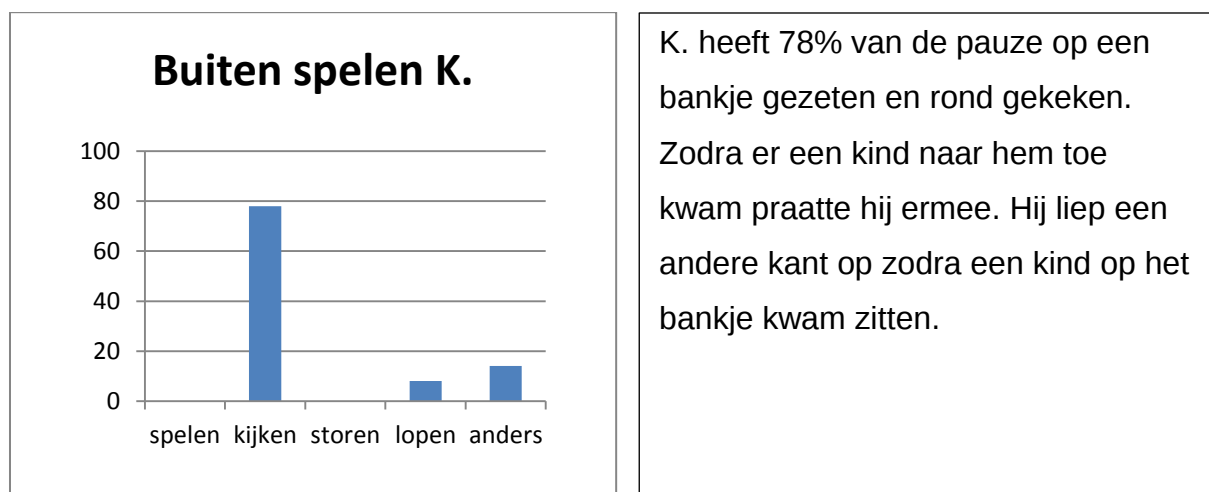
In dit hoofdstuk worden de gegevens die met behulp van de meetinstrumenten zijn verzameld weergegeven. De gegevens worden per deelvraag verwerkt en toegelicht. Voor het beantwoorden van de eerste deelvraag wordt de tijdsteekproef met behulp van tabellen en diagrammen verduidelijkt. Om de tweede deelvraag te beantwoorden is de vragenlijst voor kinderen geanalyseerd. Vervolgens komt bij de derde deelvraag de gegevens vanuit de leerkrachten en focusgroep verduidelijkt. Dit hoofdstuk eindigt met de eindmeting van het onderzoek.

4.1.1 Observatie van leerlingen met autisme tijdens het speelkwartier.

Deelvraag 1:

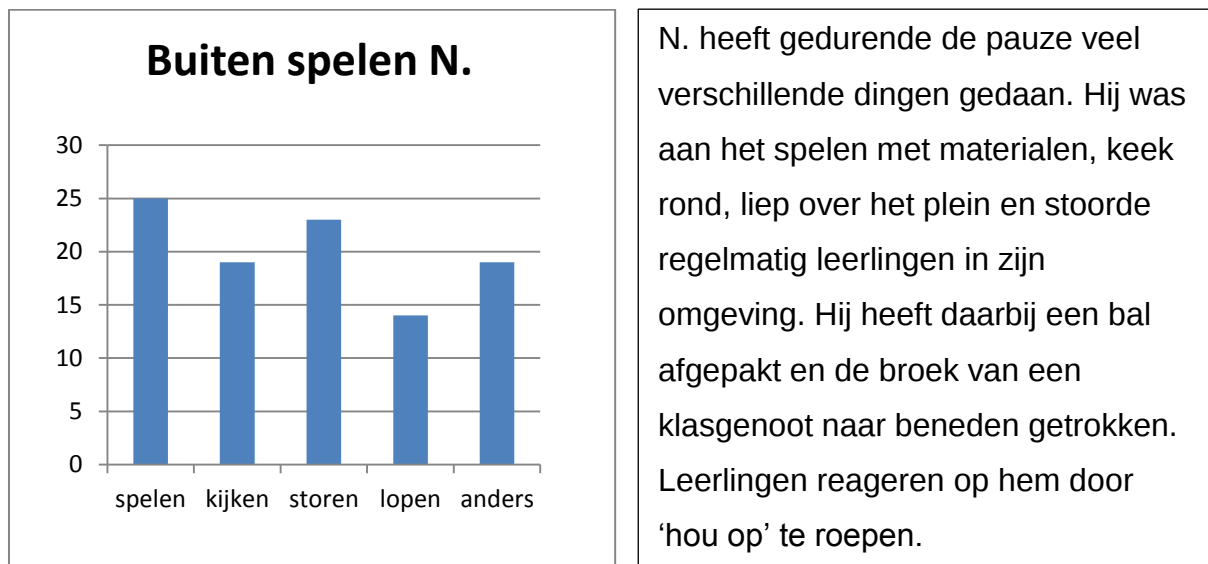
Wat doen de leerlingen tijdens het speelkwartier in de bestaande ruimte en in hoeverre zijn de leerlingen prikkelzoekers of prikkelvermijders?

Met behulp van de tijdsteekproef is een diagram gemaakt met de daarbij behorende percentages per categorie wat een leerling gedurende het speelkwartier heeft gedaan. Naast de diagram is een korte toelichting van de observatie. Onder het diagram staat aangegeven of een leerling een prikkelzoeker of prikkelvermijder is.

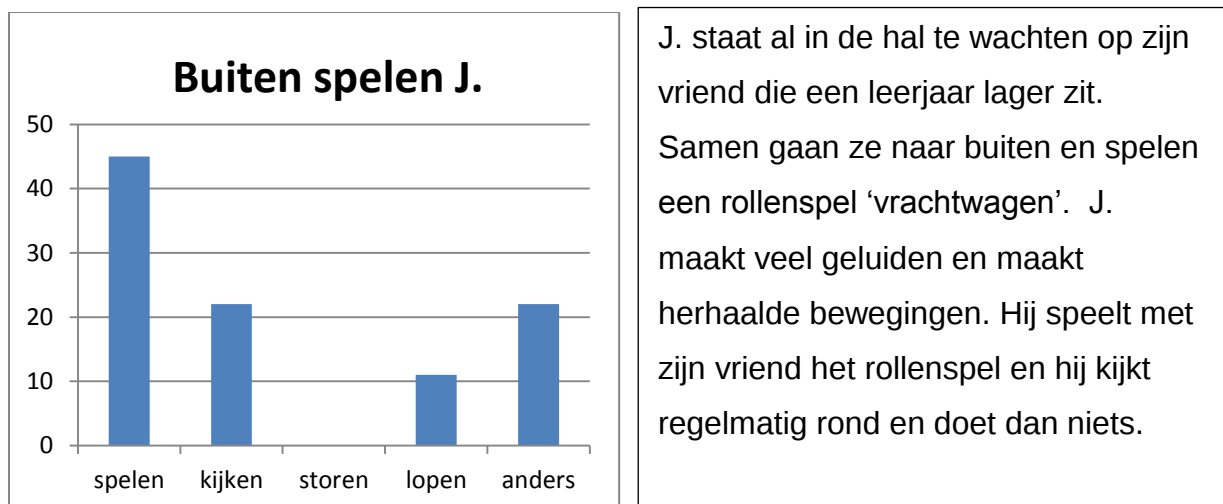
Figuur 5: tijdsteekproef K. in percentage

K. heeft opvallend veel tijd op een bankje gezeten en rond gekeken tijdens het speelkwartier. K. heeft geen gebruik gemaakt van de ruimte op het speelplein. Zodra andere leerlingen bij hem in de buurt kwamen was hij weg. Ook op het moment dat de bel ging liep hij alleen naar de rij en stond daar alleen. Volgens het schema van de Hoog (2012) komt K. op het speelplein over als een prikkelvermijdende leerling.

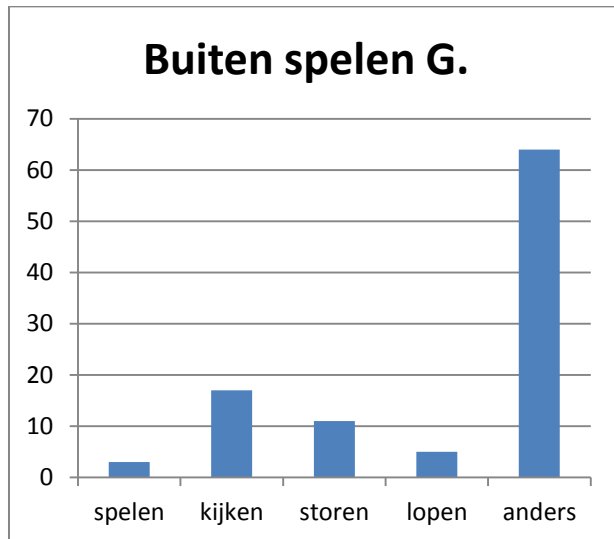
Figuur 6: tijdsteekproef N. in percentage

N. heeft gedurende de pauze veel activiteiten laten zien. Er is geen moment geweest waarbij hij alleen leek te zijn. Hij heeft veel gebruik gemaakt van de open ruimtes op het schoolplein. Zodra hij alleen was zocht hij een leerling op om mee te spelen of vertoonde storend gedrag. N. komt op het speelplein over als een prikkelzoekende leerling.

Figuur 7: tijdsteekproef J. in percentage

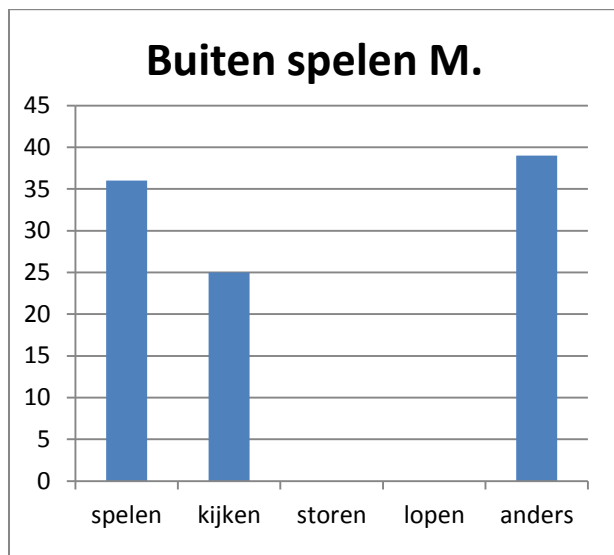
J. heeft gedurende het speelkwartier alleen oog voor zijn jongere vriend. Hij verplaatst zich in een voorwerp en kan zich zo vijftien minuten vermaken. J. en zijn vriendje spelen op een leeg stuk van het speelflein waar maar weinig leerlingen komen. Er is geen contact met andere leerlingen of klasgenoten. Ook niet zodra hij in de rij moet gaan staan, ook dan staat hij alleen. J. komt op het speelflein over als een prikkelvermijdende leerling.

G. had in de klas het plan gemaakt om op de wip te spelen. Gedurende de pauze is hij echter niet bij de wip geweest. Hij is direct naar de leerlingen van groep 8 gelopen en begon ze te knuffelen. Daarna heeft hij nog even tikkertje met de leerlingen van groep 5 gespeeld en vervolgens gaat hij weer naar de leerlingen van groep 8.

Figuur 8: tijdsteekproef G. in percentage

In deze korte tijd heeft G. het totale speelflein gebruikt, hij liep overal op het plein rond. Hij was continue aan het kijken waar andere kinderen waren, in het bijzonder de leerlingen uit de hogere groepen. Deze leerlingen reageerden vriendelijk op het contact met G. Hij praatte veel met de leerlingen en had bijzonder veel contact met ze. Deze leerlingen uit veel verschillende groepen accepteerden de aandacht die G. van hen vroeg. G. komt op het speelflein over als een prikkelzoekende leerling.

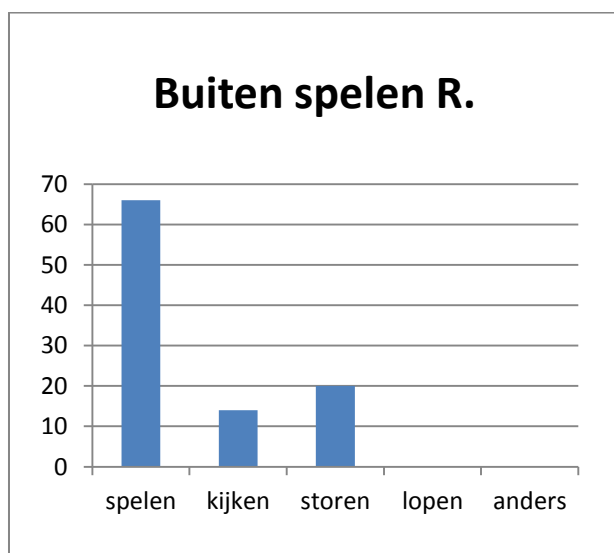

M. heeft de eerste 5 minuten alleen op de bank gezeten met zijn hoofd omlaag. Na 5 minuten kwam een vriendinnetje en vroeg hem mee te spelen. Dit heeft hij vervolgens gedaan. Tussen het spelen door heeft hij vele momenten rond gekeken.

Figuur 9: tijdsteekproef M. in percentage

M. zat heel stil alleen en zocht geen contact met andere leerlingen. Zijn mondhoeken en ogen hingen, hij had een bedroefde uitstraling. Af en toe keek hij op maar grotendeels keek hij naar de grond. Zijn gezichtsuitdrukking verdween zodra zijn vriendinnetje hem kwam halen. Hij speelde op de rustige plekken op het speelplein waar minder leerlingen speelden.

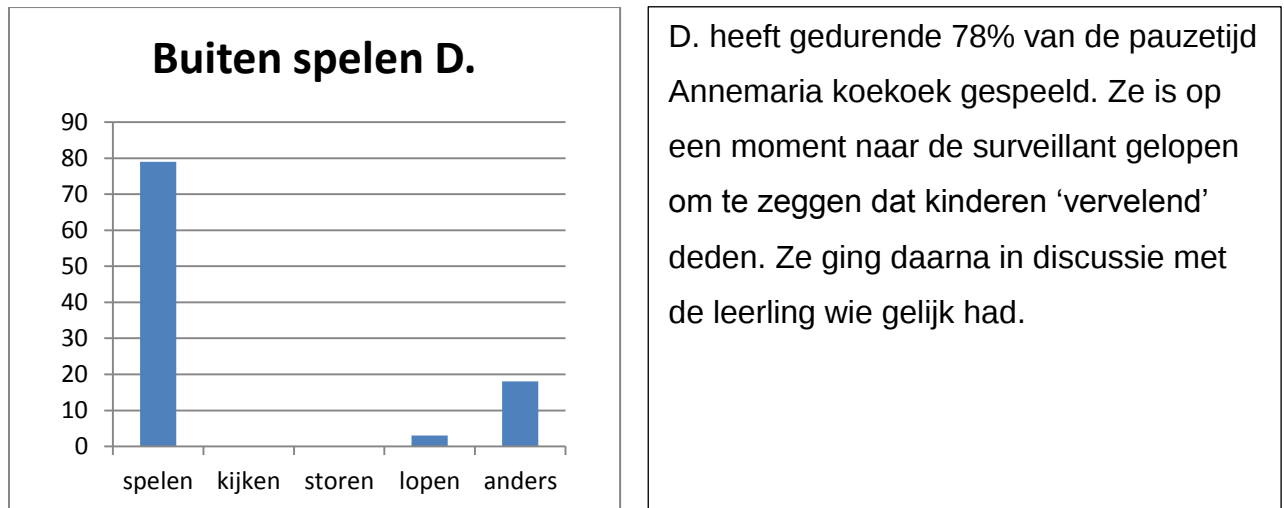
M. komt op het speelplein over als een prikkelvermijdende leerling.

R. is de hele pauze zeer actief bezig geweest. Hij was veel met een balletje aan het gooien waarbij hij ook zijn klasgenootjes raakten. Zij vroegen hem daarmee op te houden. R. heeft zich veel gerend over het plein en had interactie met medeleerlingen. Dit deed hij op een positieve en negatieve manier.

Figuur 10: tijdsteekproef R. in percentage

R. heeft gebruik gemaakt van het hele speelplein, daarbij rende en liep hij veel. Hij heeft verschillende activiteiten gedaan gedurende de pauze met veel verschillende leerlingen. R. komt op het schoolplein over als een prikkelzoekende leerling.

Figuur 11: tijdsteekproef D. in percentage

D. heeft lang samen met klasgenoten een spel gespeeld. Ze gaf gedurende het spel aan waar leerlingen moesten staan en wie er aan de beurt was. Ze maakte ook praatjes met leerlingen die voorbij kwamen terwijl zij bezig was met haar spel.

D. heeft gedurende deze pauze op een open plek gespeeld.

Tijdens het speelkwartier komt D. over als een prikkelzoekende leerling.

4.1.2 Analyse tijdsteekproef

Uit de tijdsteekproef is gebleken dat de zeven leerlingen hun pauze anders invullen. Drie van deze leerlingen zijn op het schoolplein prikkelvermijders. Deze drie leerlingen hebben zich uit de drukte van het plein proberen te vermijden door op een bankje te zitten of weg te lopen van andere leerlingen. Deze leerlingen willen wel spelen met klasgenoten maar het lukt ze niet zelf. Twee leerlingen hebben een maatje nodig om tot spelen te komen. Vier van de zeven leerlingen zijn op het speelplein prikkelzoekers, deze leerlingen zijn veel in contact met andere leerlingen. Dit is voor alle vier de leerlingen zowel positief als negatief. Sommige leerlingen spenderen hun pauze het liefste alleen, anderen zoeken gezelschap op (Degrieck, 2004). Wat tijdens de observatie ook opvallend was is het verschil in gender. Het meisje heeft een lange tijd met klasgenoten gespeeld, er was veel sociale contact.

Dit was bij de jongens heel anders. Zij zochten contact door ertussen te staan, soms zelfs duwen. De jongens hadden meerdere spellen met meerdere leerlingen en het meisje heeft lange tijd hetzelfde spel met dezelfde vriendinnen gespeeld. Onderstaand schema verduidelijkt de verdeling tussen prikkelzoekers en prikkelvermijders.

Prikkelvermijders	Prikkelzoekers
K. ♂	N. ♂
J. ♂	G. ♂
M. ♂	R. ♂
	D. ♀

♂ jongen

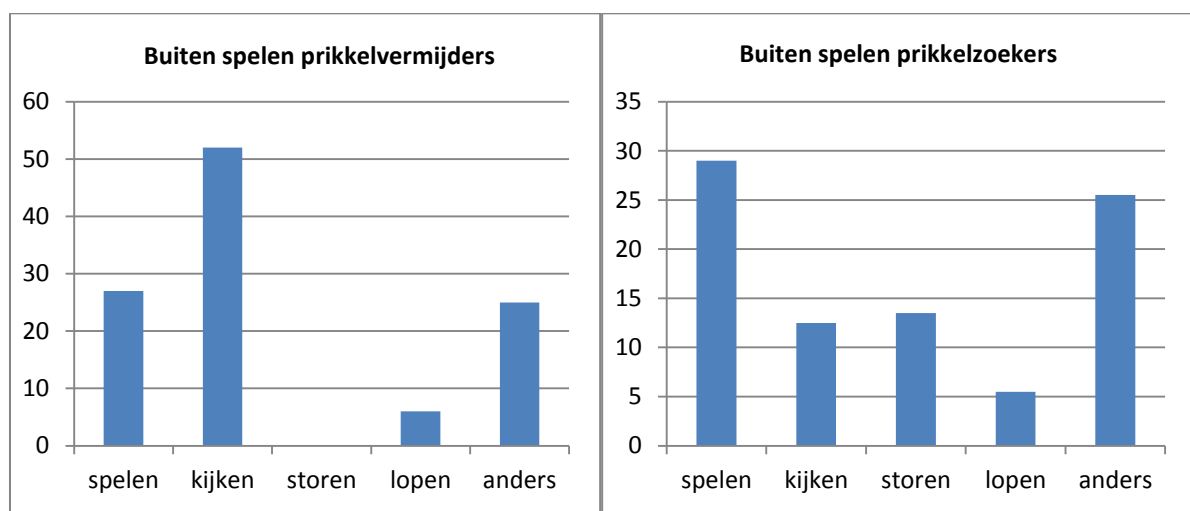
♀ meisje

Figuur 12: schema prikkelvermijders en prikkelzoekers

Het gebruik van het speelplein is voor alle leerlingen anders, zo hebben drie leerlingen het gehele speelplein benut. Drie leerlingen zochten een rustige hoek om te spelen en één leerling gebruikte geen ruimte.

De leerlingen hadden allen op het moment van de observatie geen vaste activiteit zoals voetballen of basketballen.

In onderstaand schema is weergegeven hoeveel procent van de tijd de prikkelvermijders en de prikkelzoekers gemiddeld een activiteit hebben gedaan.

Figuur 13: percentage activiteit prikkelvermijders en prikkelzoekers

De leerlingen die prikkels vermijden tijdens de pauze hebben geen enkel moment andere leerlingen gestoord. Naast spelen en ander spel hebben de leerlingen veel gekeken tijdens de pauze. Voor ernstig overprikkelde leerlingen moet je er rekening mee houden dat het speekwartier een moment kan zijn om tot rust te komen, zij kunnen ervan genieten even alleen te zijn (Thoonsen & Lamp, 2015).

De prikkelzoekers hebben allerlei activiteiten gedaan gedurende de pauze. Deze leerlingen hebben wel andere leerlingen gestoord. Ze scoren het hoogste op spelen en anders. Deze leerlingen hadden net als de prikkelvermijders andere kinderen nodig om te kunnen spelen. Het verschil tussen deze groepen was wel dat de prikkelvermijders wachten tot ze uitgenodigd een spel te doen en de prikkelzoekers op zoek gingen naar leerlingen om mee te spelen. De prikkelzoekers deden meerdere activiteiten met meerdere leerlingen gedurende het speekwartier.

4.2.1 Vragenlijst met kinderen.

Deelvraag 2:

Hoe ervaren kinderen met autisme de inrichting van het speekplein en wat zouden ze eventueel anders willen?

Met behulp van een vragenlijst is inzicht gekregen in de ervaringen van de zeven kinderen. De leerlingen hebben zelf de vragenlijst ingevuld nadat we samen de vraag hebben besproken. Bij de leerling van groep 3 is geholpen met het invullen van de vragenlijst. De leerlingen waren allen bereid mee te helpen met de vragenlijst.

1. Wat doe of speel jij graag in de pauze?

K: bij het muurtje staan

N: voetbal en tafeltennis

J: vrachtwagens, en als ik niemand heb loop ik rond

G: ik speel graag met kinderen, op de wip, verstoppertje en met kinderen van mijn leeftijd

M: star wars

R: voetbal, zombie tikkertje

D: met anderen, paardje, rekstok en klimmen

2. Hoe fijn vindt jij het buiten spelen in de pauze?

In onderstaande grafiek is aangegeven welk cijfer op de schaal van 1 tot 10 de kinderen geven aan de vraag hoe fijn zij het buiten spelen in de pauze vinden. Het cijfer 1 staat voor helemaal niet leuk en het cijfer 10 staat voor heel erg leuk.

Figuur 14: schaalvraag 1

3. Wat heb jij nodig om een hoger cijfer te krijgen?

K: Dat ik ergens kan gaan zitten

N: Een boom waar je kan klimmen

J: Meer klimtoestellen

G: Ik heb niks nodig

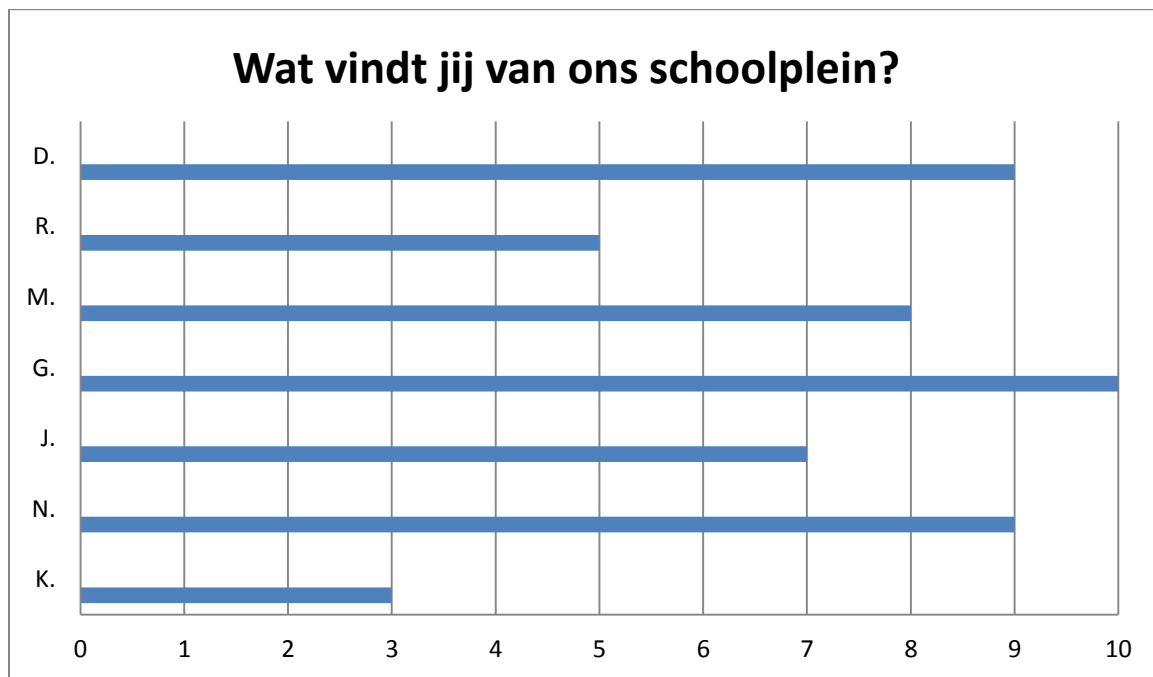
M: Niks

R: Klimtoestellen en een schommel

D: Dat ik liever ga spelen

4. Wat vindt jij van ons schoolplein?

In onderstaande grafiek is weergegeven met welk cijfer van 1 tot 10 de zeven leerlingen het schoolplein beoordelen. Waar het cijfer 1 staat voor helemaal niet leuk en het cijfer 10 staat voor heel erg leuk.

Figuur 15: schaalvraag 2

5. Wat zou jij nodig hebben om een hoger cijfer te krijgen?

K: Speeltoestellen en verstopplekken

N: Niks

J: Meer spullen op het schoolplein

G: Ik zou een klimrek leuk vinden

M: Een hut en meer natuur

R: Verstopplekjes

D: Een hok met dieren

4.2.2 Analyse vragenlijst

Alle zeven leerlingen hebben open gesproken over het schoolplein. De kinderen hadden moeite met het verschil tussen de vragen hoe ze zelf de pauze beleven en wat ze van het plein vinden. Dit is mondeling nader toegelicht. Opvallend is dat drie leerlingen het buiten spelen een tien geven. Ze vinden de pauze zoals ze zelf zeggen helemaal goed. Toch gaf N. wel aan dat hij regelmatig ruzie heeft maar dat dat niet zorgt voor een lager cijfer. Ook M. geeft een cijfer tien en dat terwijl hij in de pauze een tijd alleen op de bank heeft gezeten en een bedroefde uitstraling had. Een mogelijke verklaring voor deze antwoorden kan zijn dat een hulpvraag van een leerling veelal niet letterlijk door de leerlingen gesteld wordt maar via gedrag geuit.

Door onder de ijsberg te kijken wordt vaak pas inzichtelijk wat de oorzaak is van het gedrag (Woodcock & Page, 2011).

G. zei dat hij graag met leeftijdsgenoten speelt, dit is echter niet wat uit de observatie is gekomen. G. speelt het hele speelkwartier met leerlingen uit de bovenbouw en in de vragenlijst geeft hij aan met kinderen van zijn leeftijd te spelen, hij geeft leerkracht gewenste antwoorden. D. geeft aan dat zodra zij liever speelt, de pauze voor haar fijner zal zijn.

Er is een verschil in beoordeling tussen het schoolplein en de pauzebeleving. Deze leerlingen geven gemiddeld een 8 aan de pauzebeleving en een 7,3 aan het schoolplein.

4.3 Materialen en aanpassingen

Deelvraag 3:

Welke concrete aanpassingen, zowel visueel als fysiek, zijn realiseerbaar op ons schoolplein?

Naar aanleiding van de deelvragen 1 en 2 is nu duidelijk dat de prikkelzoekers en prikkelvermijders gelijk zijn verdeeld. Voor beide groepen leerlingen is belangrijk materialen en aanpassingen te vinden die passen bij hun prikkelgevoeligheid.

Materialen moeten dus passen bij de groep prikkelzoekers en andere materialen bij de prikkelvermijders.

In dit onderzoek geven de prikkelzoekers het volgende aan om het schoolplein en speelkwartier beter te maken:

- Klimboom
- Klimtoestellen en een schommel
- Klimrek
- Verstopplekjes
- Hok met dieren

De prikkelvermijders geven het volgende aan:

- Zitplekje
- Meer klimtoestellen
- Verstopplekjes
- Meer spullen op het schoolplein
- Een hut en meer natuur

Deze uitkomsten zijn besproken in de focusgroep waarbij gekeken is welke aanpassingen realiseerbaar zijn. De volgende fysieke ideeën zijn besproken:

- De klimboom is al aanwezig op het plein maar is toegankelijk in de maanden april tot en met oktober in verband met zand en modder onder de schoenen. De focusgroep heeft binnen het team leerkrachten deze beperking van toegankelijkheid weten op te heffen waardoor de leerlingen gedurende het hele jaar op het veld mogen spelen. Na regen en bij erg modder bepaalt de surveillant of de leerlingen het veld op mogen.
- Om verstopplekjes te creëren kunnen we gebruik maken van lage struiken, tractorbanden en grote keien. Met de tractorbanden en grote keien kunnen we een beetje tegemoet komen aan de wens meer klimtoestellen te hebben. Een nieuw klimtoestel (en schommel) is financieel niet mogelijk op dit schoolplein.
- Een hut maken van wilgentakken om tegemoet te komen aan de natuur en een hut. Ook dit kan als verstopplek functioneren.
- Paaltjes in verschillende maten in het grasveld plaatsen, hier kan je op klimmen en zitten.
- Een hok met dieren is niet mogelijk op een basisschool maar er is wel een mogelijkheid om kleine diertjes te zoeken. De focusgroep wil de oude moestuin veranderen in een natuurlijke speeltuin met een hoekje met vlindertuin waar meerdere kleine diertje op af komen.
- Plaatsen van grote houten boomstammen om over te klimmen en balanceren.
- Tribune maken met natuurlijke materialen aan de zijkant van het voetbalveld zodat de leerlingen een zitplaats hebben en naar het altijd druk gespeelde voetbalspel kunnen kijken. Tevens kunnen daar buitenlessen gegeven worden.
- Op verschillende plaatsen op het schoolplein kunnen betonnen bankjes geplaatst worden om zitplekjes te creëren. Deze bankjes komen op verschillende plaatsen op het plein te staan waardoor voor de prikkelzoekers en de prikkelvermijders een juiste plek te vinden is.

Naast de wensen van de leerlingen hebben we de theorie rondom de natuurlijke speeltuin en de belijning besproken. Het plein wordt door de focusgroep gezien als een 'saai' speelplaats. De fietsen staan her en der verspreid langs het plein en het plein nodigt niet uit tot spel.

Mogelijkheden om aan de visuele aanpassingen en spel te verbeteren ziet de focusgroep het volgende:

- Belijning langs het schoolplein om de fietsen achter te stallen.
- Grondspellen
- Belijning om het voetbalveld, basketbalnet en knikkerpotten.

Hoofdstuk 5 Conclusie en discussie

In dit hoofdstuk worden conclusies getrokken uit de data die in hoofdstuk 4 zijn gepresenteerd en worden met theorie gevalideerd. Het antwoord op de centrale onderzoeksvraag wordt geformuleerd.

5.1 Onderzoeksvraag

Aan de hand van bestudeerde theorieën en het ontwerponderzoek geef ik antwoord geven op de volgende onderzoeksvraag:

Welke aanpassingen in de ruimte op het schoolplein komen tegemoet aan de prikkelbehoeften van de leerlingen met autisme?

Volgens de Hoog (2012) en Thoonsen & Lamp (2015) zijn er leerlingen die prikkels zoeken en leerlingen die prikkels vermijden. Uit de onderzoeksresultaten van de deelvragen 1 en 2 is duidelijk dat de prikkelzoekers en prikkelvermijders gelijk zijn verdeeld. Hiervan uitgaande is het belangrijk om rust en veiligheid te bieden (Kuipers et al, 2015) en om verduidelijking van de ruimte (Sommen, 2014). Voor beide groepen leerlingen is het belangrijk materialen en aanpassingen te vinden die passen bij hun prikkelgevoeligheid. Bij de groep prikkelzoekers passen dus andere materialen dan bij de groep prikkelvermijders.

Rust en veiligheid kan geboden worden door ontdekken en experimenteren in een natuurlijke speelomgeving (Both, 2013). Leerlingen kunnen zich makkelijker terug trekken tussen de stuiken en een stil plekje opzoeken (Vlonder, 2014). In de vragenlijst hebben leerlingen verstopplekjes, meer natuur en een zitplaats opgegeven voor een betere pauzebeleving. Door de tijdsteekeproef herken ik de theorie en de wensen van de leerlingen. K. heeft de hele pauze op het bankje gezeten en geeft duidelijk aan dat hij op een rustig plekje wil zitten. Tijdens vrije observaties zijn meerdere leerlingen die zitten en rond kijken. Het terugtrekken in een stuk natuur op deze basisschool is volgens dit onderzoek het advies voor de prikkelvermijders. Voor ernstig overprikkelde leerlingen moet je er rekening mee houden dat het speelkwartier een moment kan zijn om tot rust te komen, zij kunnen ervan genieten even alleen te zijn (Thoonsen & Lamp, 2015).

Op dit schoolplein staan moestuintjes (die op dit moment leeg staan) waar de leerlingen niet mogen spelen. Dit is een mooie plek om een natuurlijke tuin aan te

leggen met hoge grassen en struiken. Een hut van wilgentakken, grote keien en bodembedekkers zouden deze 'oude' moestuin een nieuwe leven kunnen inblazen. De wens om diertjes te hebben op het schoolplein kan daar ook uitgevoerd worden door een insectenhotel, takken en boomstammen te plaatsen en een vlinderplant te planten. De geboeidheid bij de ontdekking van kleine diertjes maakt het verschil in enthousiasme (Vlonder, 2014).

Het verduidelijken en visualiseren van de ruimte op dit schoolplein speelt een belangrijke rol om kinderen met autisme een kansrijke leeromgeving te bieden. Om ruimtes te verduidelijken is het een eerste voorwaarde wanneer een betekenis aan die ruimte wordt gegeven (Sommen, 2014). In het gedrag van de prikkelzoekers is tijdens de tijdsteekproef te zien dat zij veel gebruik maken van de ruimte van het schoolplein, zij renden over het hele plein. Leerlingen die extra prikkels nodig hebben zijn enthousiast aan het bewegen, waarbij zij ook onhandig kunnen zijn en tegen anderen kunnen botsen (Thoonsen & Lamp, 2015). Daarbij komt het voor dat zij medeleerlingen storen. Een kind met autisme krijgt door het begrenzen van het schoolplein meer overzicht en betekenis en zal zich daardoor rustiger voelen (Degrieck, 2004).

Het in Engeland ontwikkelde Zoneparc (waarvan er in Nederland zo'n 100 zijn) maakt gebruik van gekleurde lijnen om de ruimte per activiteit te verduidelijken. Op dit schoolplein staan alle fietsen aan de zijkant van het plein, deze staan geregeld halverwege het speelplein. Het trekken van lijnen, en daarbij aangeven waar de fietsen mogen staan, geeft voor de kinderen met autisme aan waar het schoolplein eindigt. Om het voetbalveld, basketbalveld en de nieuwe natuurlijke speeltuin heen zouden ook lijnen aangebracht kunnen worden zodat deze gebieden duidelijker als zodanig te herkennen zijn.

Om leerlingen meer te laten spelen is ook gekozen tot aanschaf van grondspellen waarbij samenspel wordt gestimuleerd. Bij deze grondspellen horen spelkaarten en materialen voor de leerkrachten en leerlingen. De grondspellen zullen voor de zomervakantie op het plein aangebracht worden.

5.2 Discussie

Dit ontwerponderzoek heeft als doel een nieuw of verbeterd ontwerp te maken (Lange et al., 2011). Er gaat veel tijd zitten in de verschillende fasen van ontwerp en evaluatie. Het voordeel van het ontwerponderzoek is de koppeling die is gemaakt tussen de theorie en de praktijk door een behoefte-en contextanalyse en een literatuurstudie.

De focusgroep heeft het verkennen van goede voorbeelden om inspiratie op te doen op zich genomen. Deze samenwerking met de focusgroep is als prettig ervaren. Deze groep bestond uit leerkrachten, ouders en een hovenier waardoor inspiratie uit verscheidene hoeken kwam. Helaas had de hovenier teveel tijd nodig om met een concreet plan te komen waardoor de ontwerpfase niet in dit onderzoek kon worden opgenomen. De focusgroep zal tot en met de evaluatiefase door blijven gaan met dit onderzoek.

Schaalvragen zijn subjectief en zijn hierdoor minder betrouwbaar. Dit wordt duidelijk door het enorme verschil tussen de observatie tijdens de tijdsteekproef en de antwoorden die de leerlingen geven. Zo gaf M. een 10 voor het buiten spelen en een 8 voor het schoolplein, terwijl hij tijdens de observatie de eerste 5 minuten op het bankje heeft gezeten met zijn hoofd naar beneden hangend. Tijdens het afnemen van de vragenlijst is mondeling de schaalvraag extra toegelicht om onduidelijkheid te voorkomen.

De eerste deelvraag heb ik als onderzoeker een gesloten observatie (tijdsteekproef) afgenomen tijdens het buitenspelen in de pauze. Celestin-Westreich & Celestin (2012) beweren dat een observatie pas betrouwbaar is als de waarneming overeenkomt met meerdere observatoren of als herhaalde waarneming van hetzelfde gedrag hetzelfde observatiebesluit oplevert. Om de kwaliteit van het onderzoek te vergroten is het raadzaam om in het vervolg met meerdere observatoren te werken.

5.3 Evaluatie vragenlijst

Tijdens dit onderzoek is een vragenlijst afgenomen bij de onderzoeksgroep bestaande uit zeven leerlingen met autisme. Opvallend was dat de jongste deelnemer G. door de leerkracht gewenste antwoorden gaf. G. stoorde veel leerlingen op het plein, zoals ook uit de tijdsteeekproef blijkt. Momenteel wordt hij gestimuleerd om meer buiten te spelen. Omdat hij zich niet aan het eerder met hem afgesproken plan hield, kan hij het plaatje kiezen met daarop een buitenactiviteit. Ook M. en N. hebben andere antwoorden gegeven dan bij de tijdsteeekproef was waargenomen, zo gaven zij een 10 voor het buiten spelen in de pauze. Dit is mogelijk door hun zwakke Theory of Mind, waarbij het vermogen zich in te leven in een ander en het gedrag van een ander te begrijpen zwak is (Aspiratiecoach,z.j). Uit de resultaten van de vragenlijst blijkt dat deze leerlingen ook moeite hebben zichzelf in de situatie op het schoolplein te verplaatsen.

Op de vraag hoe fijn het buiten spelen is geven de prikkelvermijders gemiddeld het cijfer 6,7 en de prikkelzoekers een 9. De Hoog (2012) stelt dat iedereen zoekt naar die sensorische waardevolle omgeving, waar we ons prettig bij voelen. Uit het onderzoek blijkt dat wanneer de prikkelvermijders veel prikkels ontvangen, zij zich in de pauze minder prettig voelen dan de leerlingen die prikkels zoeken. De oorzaak hiervan zou kunnen liggen bij de zwakke Centrale coherentie, hierbij hebben leerlingen moeite met het geheel te overzien en daar betekenis aan te geven (Baren & Cohen, 1997). Deze leerlingen zien leerlingen rennen, een bal rollen, horen kinderen schreeuwen en kunnen daar geen betekenis aan geven waardoor ze het overzicht verliezen (Bruin,2004).

5.4 Betekenis beroepsgroep

Dit onderzoek heeft bijgedragen aan begrip voor de prikkelgevoeligheid van leerlingen bij de leerkrachten. Het team van leerkrachten is op de hoogte gesteld wat de behoefte zijn van de prikkelzoekers en prikkelvermijders. Het boek 'Wiebelen en friemelen' (Thoonsen & Lamp, 2015) is aangeschaft en wordt door alle leerkrachten gelezen.

Leerkrachten beseffen dat verduidelijking van een ruimte belangrijk is en accepteren dat leerlingen zich af en toe even terug willen trekken uit een drukke omgeving.

5.5 Reflectie aan de hand van de prestatie indicatoren

Dit onderzoek is tot stand gekomen door de moeite die mijn collegae hadden om adequaat op te treden bij afwijkend gedrag van de leerlingen op het speelplein. Na literatuurstudie bleek het probleem niet alleen bij de leerling te liggen maar ook aan de ruimte van de speelplaats was niet aangepast aan de behoefte van de prikkelgevoelige leerlingen.

Er is gebruik gemaakt van het ontwerponderzoek (de Lange et al., 2011) waarbij de praktijk en de theorie combineert. De literatuurstudie verbeterde mijn inzichten in het herinrichten van het schoolplein. Deze inzichten zijn kritisch besproken met de focusgroep middels vergaderingen.

Het uitvoeren van het onderzoek was nieuw voor mij. Door de beschrijving van de methodologie in hoofdstuk 3 kon ik het onderzoek goed uitvoeren. Ik heb veel geleerd over plannen, gesprekken leiden, conclusies trekken, analyseren en rapporteren.

De onderzoeksgroep bestaat uit 7 leerlingen maar de uitvoering van dit onderzoek zal voor vele leerlingen prettig zijn. Door de diversiteit aan leerlingen op de basisschool zal het ontwerp dat uit dit onderzoek volgt tevens tegemoet komen aan hun prikkelbehoeften. Aangezien het plein een openbare gelegenheid is zal er na schooltijd ook door anderen gebruik van gemaakt worden.

Dit onderzoek heeft mij veel kennis gegeven over de verschillen tussen leerlingen die prikkelzoekers of prikkelvermijders zijn. Ik ben ervan overtuigd dat wij met enkele aanpassingen op ons schoolplein deze leerlingen tegemoet kunnen komen aan hun prikkelbehoefte. Daar wordt nu nog te weinig rekening mee gehouden. Voor mij is dit onderzoek, doordat we nog bij de ontwerpfase zijn, dus nog niet klaar en zal dit het nieuwe schooljaar gecontinueerd worden.

Het doen van dit onderzoek was geweldig, maar de voorbereiding en de juiste focus vinden was moeilijk voor mij. Met behulp van de literatuurstudie, feedback van docenten en critical frinds zijn de onderzoeksvraag en de daarbij horende deelvragen

helder geworden. Dit heeft mij veel tijd gekost. Ik heb het verwerken van dit onderzoek als zeer moeilijk ervaren.

Literatuur:

aspiratiecoach.nl. Geraadpleegd op:17-05-2017

<http://www.aspiratiecoach.nl/autismespectrumstoornis/centrale-coherentie-en-de-theory-mind/>

Dawson, P. & Guare, R. (2016). *Executieve functies bij kinderen en adolescenten: en praktische gids voor diagnostiek en interventie*. Amsterdam: Hogrefe.

Bakker-Beens, D., Gierling, C. & Meugheuveld, L. van de (1995). Voor gedrag een 8. Nijmegen: Uitgeverij Berkhout.

Baron-Cohen, S., Golan, O. & Ashwin, E. (2009). Theory of mind in autism: Its relationship to executive function and central coherence

Bogdashina, O. (2004). Waarneming en zintuiglijke ervaringen bij mensen met Autisme en Aspergersyndroom. Verschillende ervaringen, verschillende werelden. Antwerpen-Apeldoorn: Garant

Both, K. (2013). *Kind en natuur: hechting aan plaatsen*. Lezing tijdens symposium 'Kind zoekt natuur', Eindhoven.

Bruin, C. (2008). Geef me de vijf. Doetinchem: Graviant educatieve uitgaven

Celestin-Westreich, (2012). Observeren en rapporteren. Amsterdam: Pearson Benelux B.V.

Celestin-Westreich, S., Celestin, & L.-P. (2012). Observeren en rapporteren in FACE perspectief. Amsterdam: Pearson.

Degrieck, S. (2004). Werk maken van vrije tijd. Autisme en vrije tijd. Berchem uitgeverij EPO

Duker, P. (2013). Afscheid van autisme en adhd.
Bilthoven Uitgegeven door Uitgeverij Notitia

Degrieck, S. (2007) En dan...En dan...? Tijd verhelderen voor mensen met autisme.
Houten Lannoo Campus

Degrieck,S. (2004).Werk maken van vrije tijd. Autisme en vrije tijd.
Berchem: uitgeverij EPO

Frith, U. (1996). Sleutel tot het raadsel.
Baarn: Bosch& Keuning uitgeversgroep.

Gezondheidsraad (2009). Autismespectrumstoornissen: een leven lang anders.
Den Haag: Gezondheidsraad. Publicatienummer 2009

Instituut voor Kanjertrainingen (2009). *Handleiding Kanjertraining in het basisonderwijs*.
Almere: Instituut voor Kanjertrainingen.

Jenninga,J. (2007). Professioneel omgaan met gedragsproblemen.
Baarn: HBuitgevers

Kincheloe, J.L. (1991).Teachers as Researchers: Qualitative Inquiry as a Path to Empowerment. London: Falmer

Ministerie van Onderwijs, Cultuur & Wetenschap [OCW], 2014

Kuipers-Hemken & Horvers (2013). Plan B. Autisme: je kunt er niets aan doen, maar wel iets mee doen. Amsterdam: SWP

Woodcock L. en Page, A. (2011). *Explosief gedrag bij autisme. Wat kun je er aan doen?* Huizen: Pica

Berckelaer-Onnes, I. (2007). *Ook op 29 juni bestaat Sinterklaas*.
Universiteit Leiden

Wing, L. (1996). *Autistic Spectrum*. Londen: Constable.

Lange, R. de., Schuman, H., & Montesano Montessori, N. (2011). *Praktijkgericht onderzoek voor reflectieve professionals*. Garant.

Lieshout, T (2009). *Pedagogische adviezen voor speciale kinderen*.
Houten: Bohn Stafleu van Loghum

McClelland, D. (1953). *The achievement motive*.

Ozonoff, S. (1995). Executive Functions in autism: in E. Schopler en G.B. Mesibou (Eds) *Learning cognition in autism*. New York/London: Plenum Press (p. 199-219)

Sliepen, S. (2014). *Polderpoinieren met buitenklassen*
Zorg Primair: Groene pedagogiek mei 2014

Vermeulen (2010). *Autisme en normale begaafdheid in het onderwijs*.
Berchem uitgeverij EPO

Vonder, I (2014). *Groen schoolplein voor speciale kinderen*
Verschenen in: De Wereld van het Jonge Kind, juni 2014, jaargang 41, nr 10

Rijdt, C. de, Serrien, B. & Dam, C. van (2014). *Praktijkboek over oplossingsgericht werken & visualisaties bij mensen met een verstandelijke beperking*. Visualiseer wat werkt. Antwerpen – Apeldoorn: Garant.

American Psychiatric Association (2014).
Handboek voor de classificatie van psychische stoornissen (DSM-5).

Geraadpleegde internetsites op 31-10-2010:
www.springzaad.be

Bijlage 1

Vragenlijst leerkracht onderbouw/ bovenbouw.

1. Hoeveel kinderen heb je in je klas?

.....

2. Hoeveel prikkelgevoelige kinderen zitten er bij jou in de groep?
(denk bijvoorbeeld aan kinderen met autisme of ADHD)

.....

3. Hoeveel kinderen heb je ongeveer in de groep die moeite hebben
om zich buiten aan de regels te houden?
Kan je dit toelichten?

.....

.....

.....

.....

4. Bereidt je de pauze voor?

Ja/ nee/ soms

5. Wat mis jij nu op het schoolplein?

.....

.....

.....

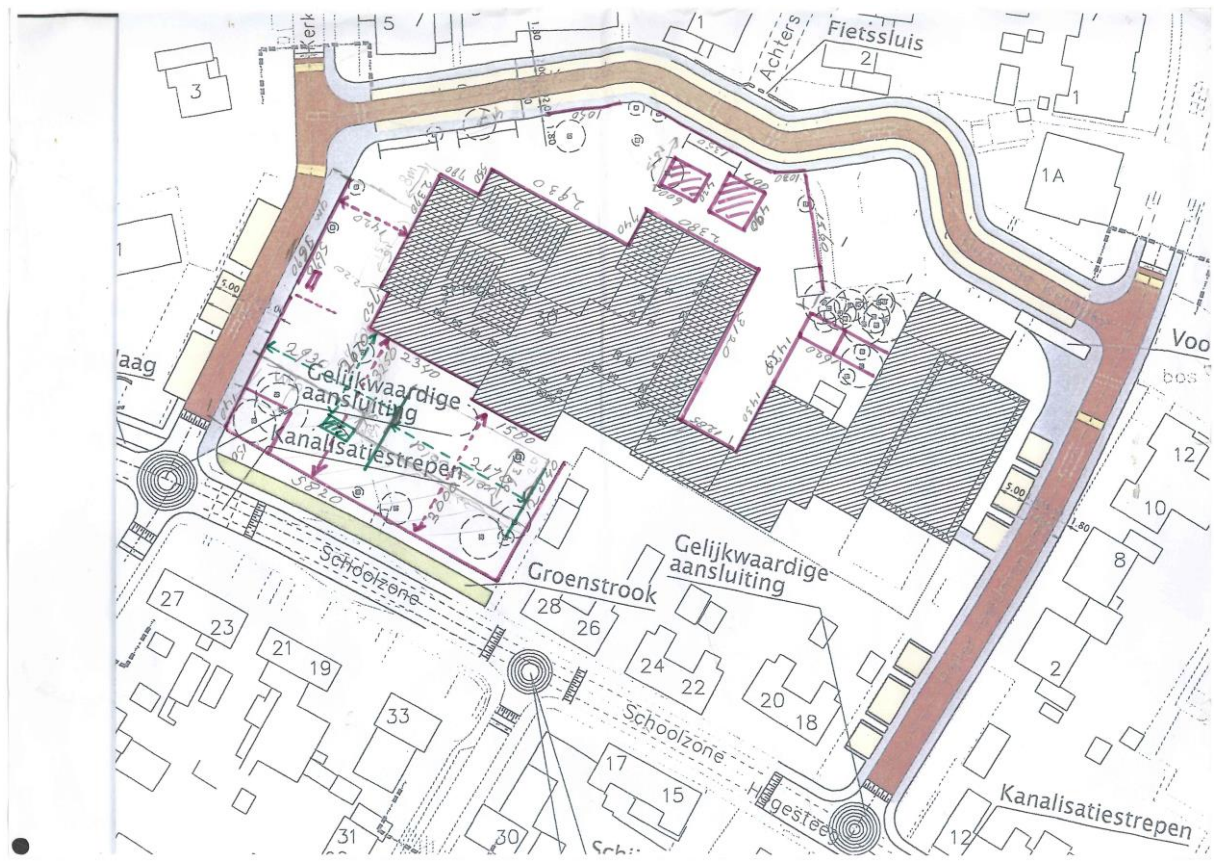
6. Wat vind je fijn aan ons schoolplein?

.....

.....

.....

Bijlage 2 Plattegrond

Voetballen, basketballen, tafeltennis en spellen uit het tuinhuis tijdens de pauze. Periode: KERST TOT CARNAVAL				
	voetbal	basketbal	tafeltennis	spellen
ma	4	3 & 4	6	7 & 8
di	5 & 6	7	5	4
wo	7	6	8	3
do	8	5	3 & 4	6
vr	3	8	7	5

Bijlage 4 Vragenlijst kinderen

Vragenlijst kinderen

Groep:.....

Ik ben een jongen/ meisje

		nee	soms	ja
1	Ik vind de pauze leuk			
2	Ik speel graag alleen			
3	Ik vind ons schoolplein leuk			
4	Ik heb ruzie in de pauze			
5	Ik verveel me in de pauze			

Bij de volgende vragen mag je meerder antwoorden aankruisen.

Wat doe je graag in de pauze?

- ☐ Voetbal
- ☐ Basketbal
- ☐ Pingpongtafel
- ☐ Klimboom
- ☐ Met blokken spelen
- ☐ Rond lopen
- ☐ Verstoppertje
- ☐ Tikkertje
- ☐ Klimrek
- ☐ Duikelen
- ☐ Wippen
- ☐ Iets anders namelijk

Wat zou je graag meer op het schoolplein hebben?

- ☐ Meer natuur, bos of planten
- ☐ Meer klimtoestellen
- ☐ Verstopplekjes
- ☐ Geschilderde lijnen voor spellen op het plein (bijv. hinkelpaden)
- ☐ Rustige hoekjes om te zitten
- ☐ Ik heb zelf een idee, namelijk.....

.....

Bijlage 5 Tijdsteekproef – formulier

Tijdsteekproef-formulier				
Observator: Naam leerling: Groep: Datum observatie:		Categorie	Aantal	procenten
		Sp		
		Kij		
		Sto		
		Lo		
		An		
		Totaal		
Min.	Na 20 sec.	Na 40 sec.	na 60 sec.	opmerkingen
1	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	
2	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	
3	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	
4	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	
5	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	
6	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	
7	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	
8	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	
9	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	
10	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	
11	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	
12	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	
13	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	
14	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	
15	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	
16	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	
17	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	
18	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	
19	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	
20	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	Sp Kij Sto Lo An	

Toelichting tijdsteekproef:

Bij het nemen van deze tijdsteekproef scoort de observator om de 20 seconden wat de leerling doet tijdens het speelkwartier. Dat is 3 scores per minuut. Na afloop is het percentage van de tijd te berekenen dat de leerling met een spel/ontspanning bezig is geweest.

Sp: speelt een spel

Kij: kijkt afwezig rond of staart voor zich uit

Sto: stoort andere kinderen

Lo: loopt rond over het schoolplein

An: is bezig met andere activiteiten

Bijlage 6 Vragenlijst kinderen met ASS

Vragenlijst kinderen

1. Wat doe jij of wat speel jij graag in de pauze?

2. Hoe fijn vindt jij het buiten spelen in de pauze?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
									

3. Wat heb jij nodig om hoger te komen bij de smileys?

4. Wat vindt jij van ons schoolplein?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
									

5. Wat zou het schoolplein nodig hebben om hoger te komen bij de smileys?

Focusgroep speelplaats 9-12-2016

Wat willen we:

- Moestuin veranderen in natuurlijke, speel-verstopstuin met een chillhoek (cirkel van houten bankjes)
- Meer zithoekjes op het plein met gekleurde blokken
- Opleuken van het stuk gras
- Belijning
- hinkelbanen

Wat hebben we nodig in de natuurtuin/moestuin:

- Siergras in de vakken en bij hek op grasveld
- Tegels verplaatsen om soort hinkelbaan te creëren
- Grote planten om meer verstopplekjes te maken
- Hek moestuin weg, wellicht hergebruiken om overheen te lopen
- Vlinderstruik
- Balanceerbalk
- Loop/klimpalen

Wat hebben we nodig voor de rest van het plein:

- Belijning voetbal
- Belijning basket
- Belijning pingpongtafel
- Basket draaien
- Belijning fietsen
- Hinkelbaan
- Cirkel spel met stippen
- Zitplekjes maken met blokken

Afspraken:

N kijkt naar de invulling moes/natuurtuin en kijkt of ze plattegrond van het plein heeft

S kijkt naar mogelijkheden tractor band

I kijkt mogelijkheden belijning en bezigt met schoolplein14.nl

H vraagt W naar de verf die we al hebben

Deze plannen bespreken we in de bouwvergaderingen.

Nieuwe afspraak op vrijdag 27 januari om 12.30 uur.

Focusgroep schoolplein 27-01-2017

We mogen als school meedoen met schoolplein14. Groep 8 gaat ons daarmee helpen, dit zorgt voor meer ruimte in de financiën.

Het kasje wordt verkocht.

Het hek moet weg.

Onze wensen wat betreft het schoolplein:

Belijning met betonverf (voetbal basket en fietsen)

Schuren boomstam

Traktor banden

Tegels speels neerleggen

Struiken/ vlinderstruik

Paaltjes op grasveld

Wilgentakken

Afspraken:

22 februari komen we weer bij elkaar en hebben we een beeld van het budget vanuit B, OV en Schakel.

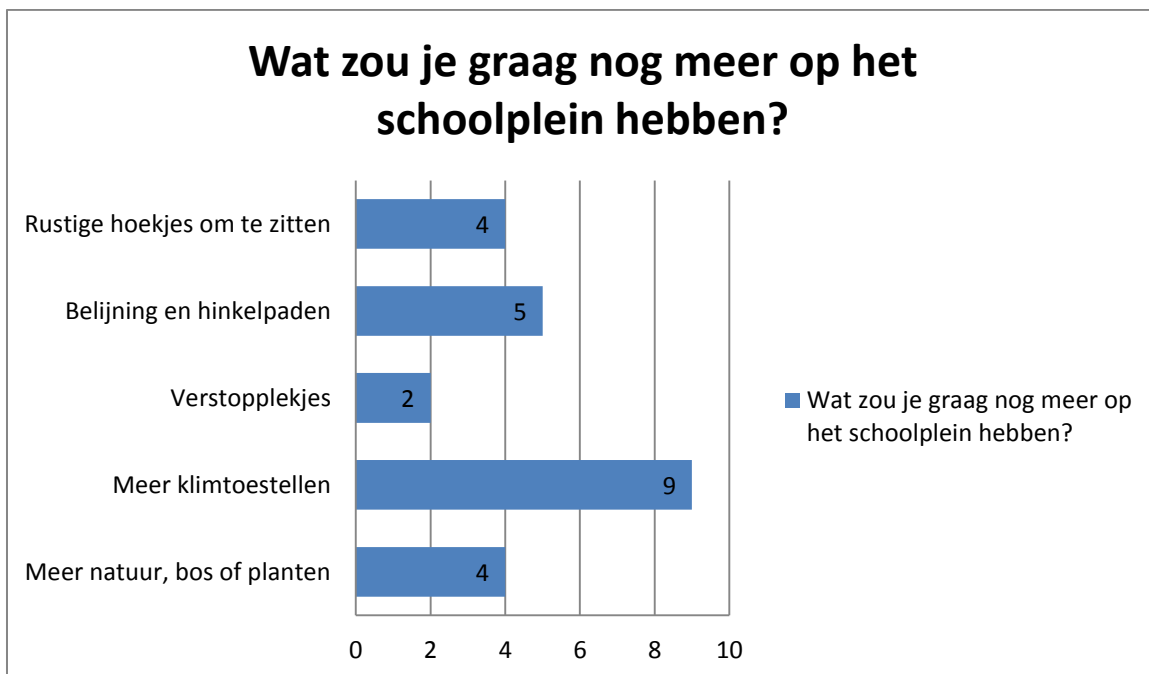
A, H en I kijken waar de fietsen belijning moet komen en waar kan het bankje naartoe.

B informeert naar tractorband

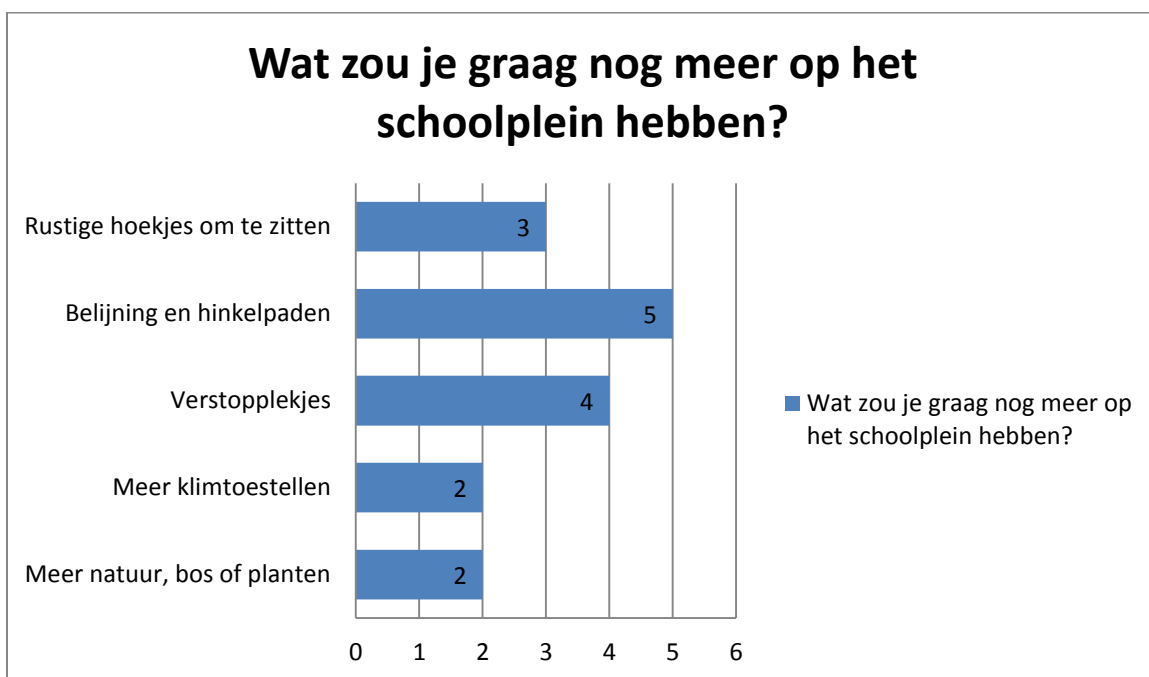
In teamvergadering het grasveld bespreken.

Zodra tekening klaar is komt een vervolgafspraak.

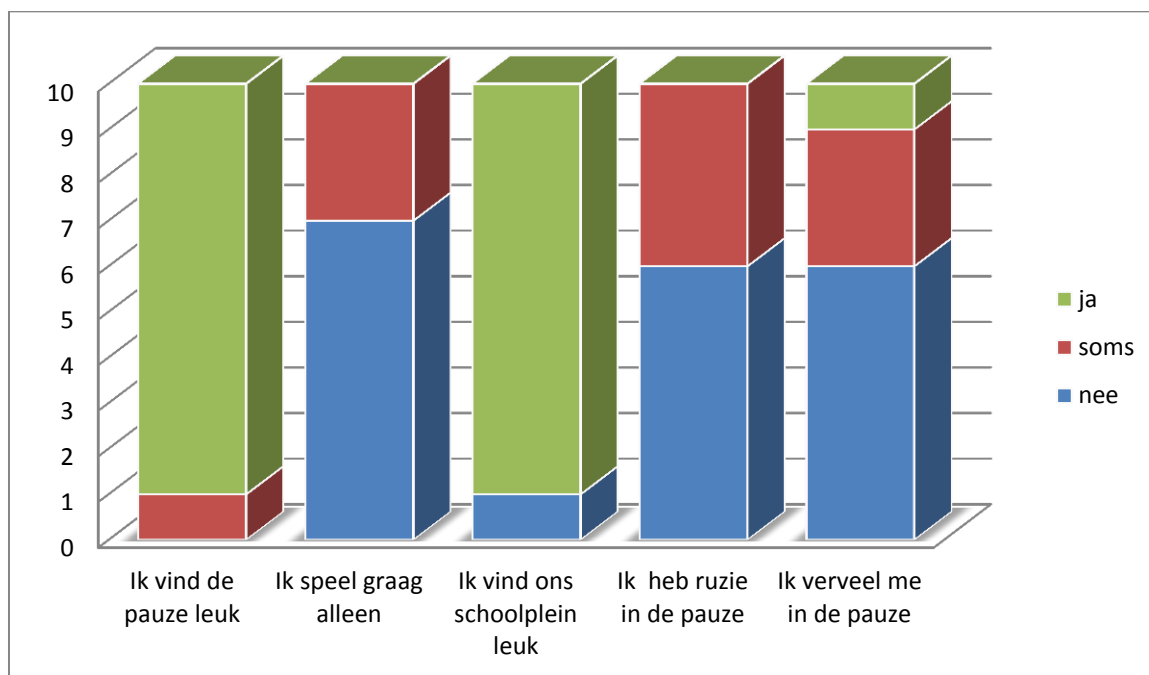
Jongens groep 3

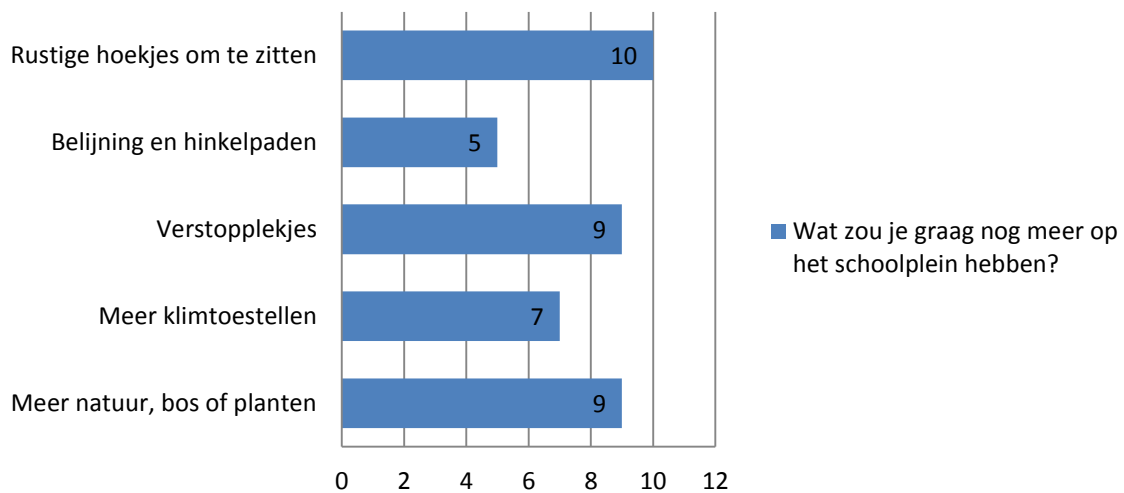
Meisjes groep 3

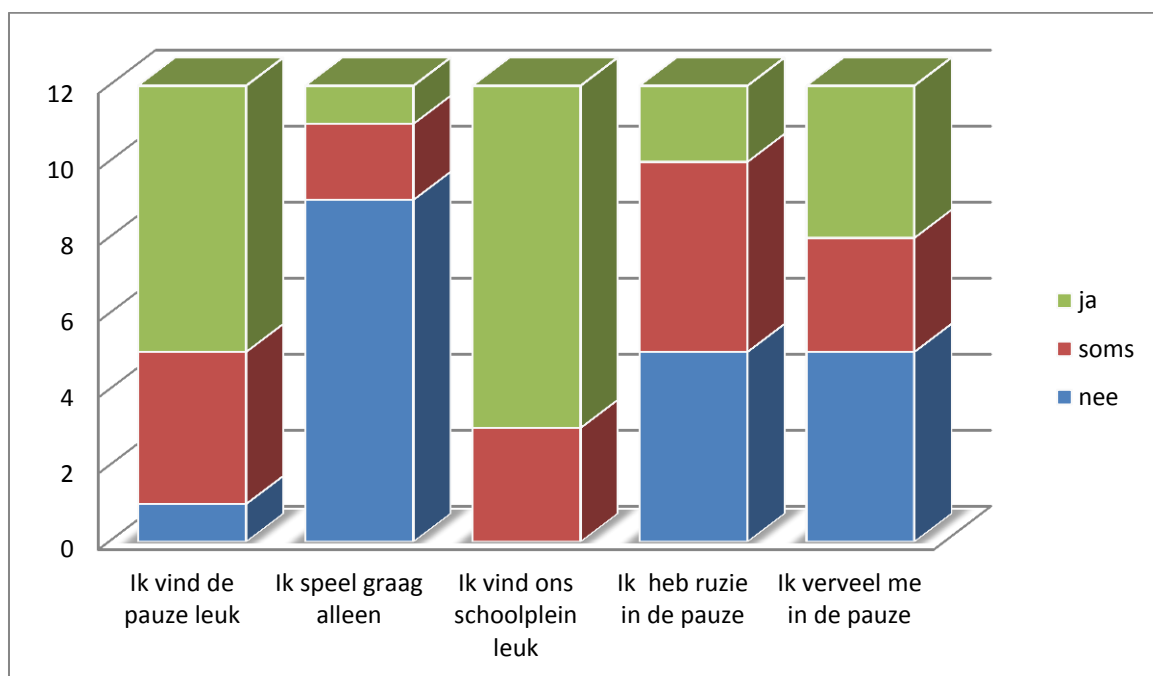
Jongens groep 4a

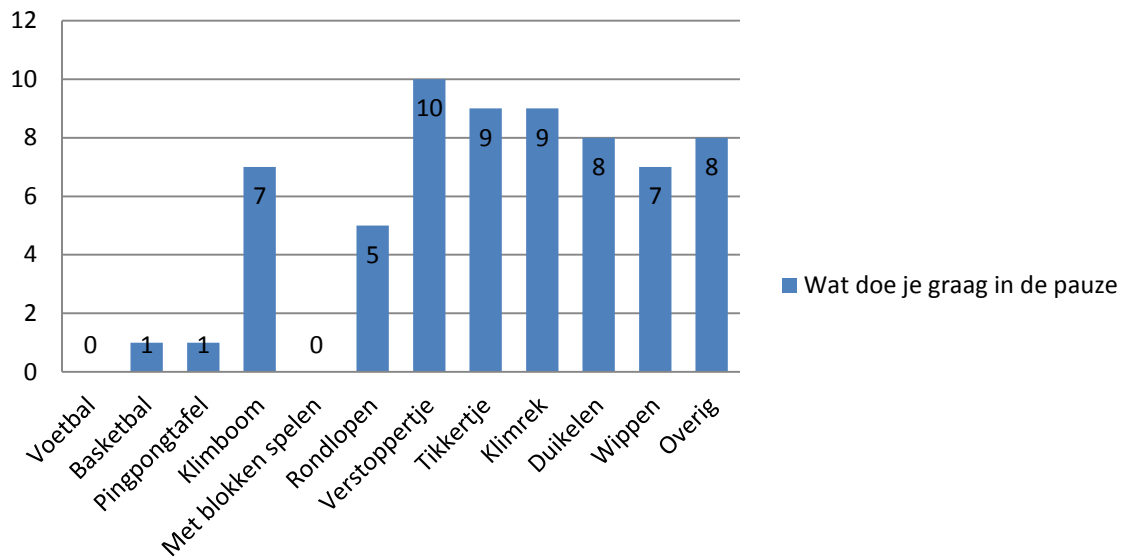
Wat zou je graag nog meer op het schoolplein hebben?

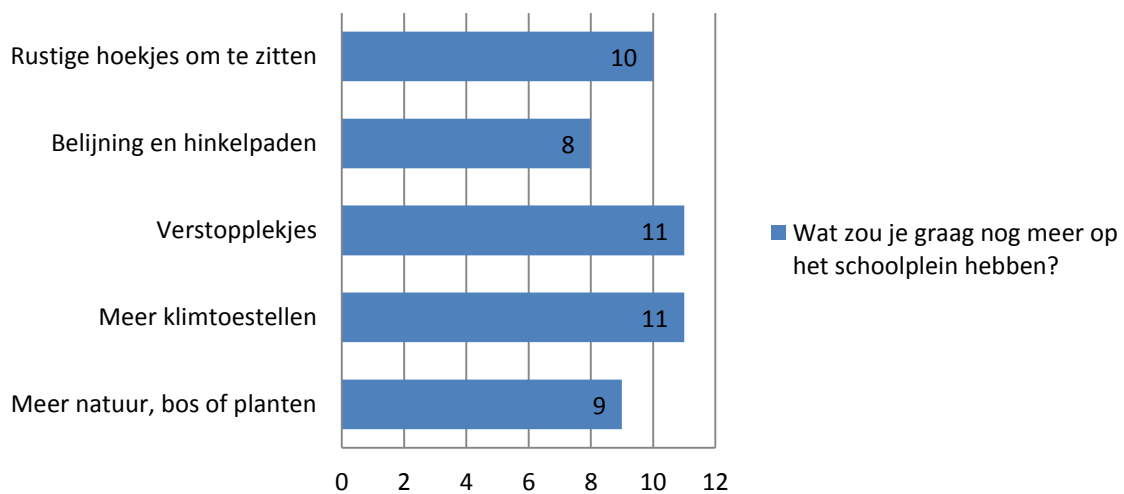
Meisjes groep 4a

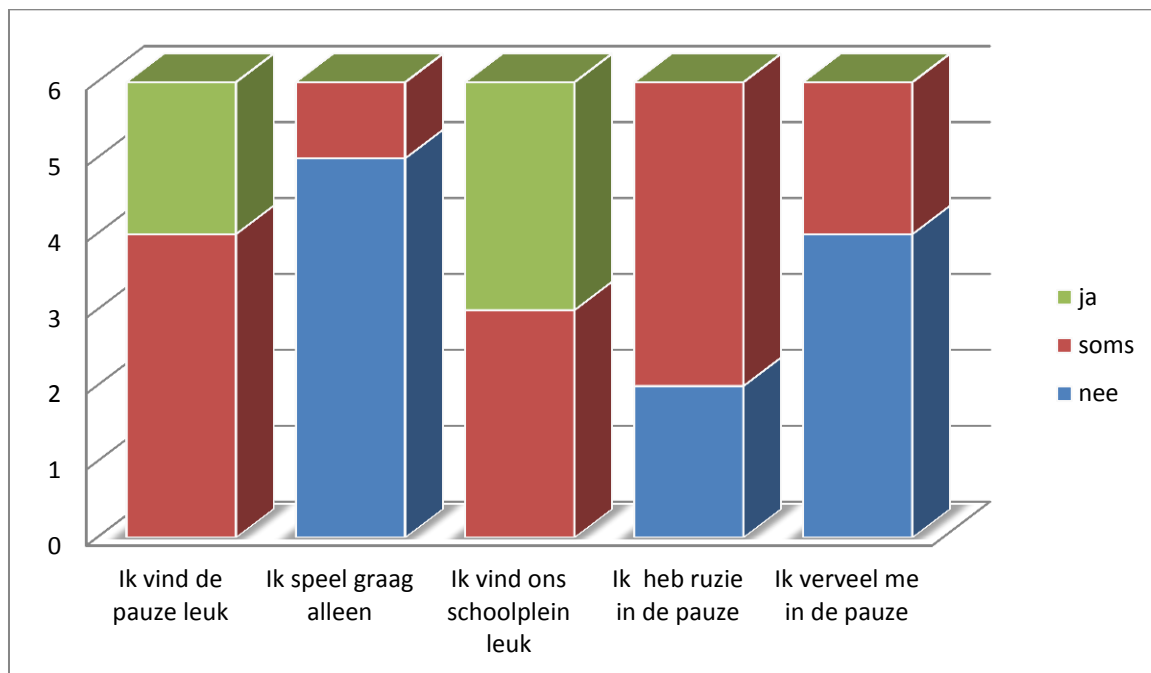
Wat doe je graag in de pauze

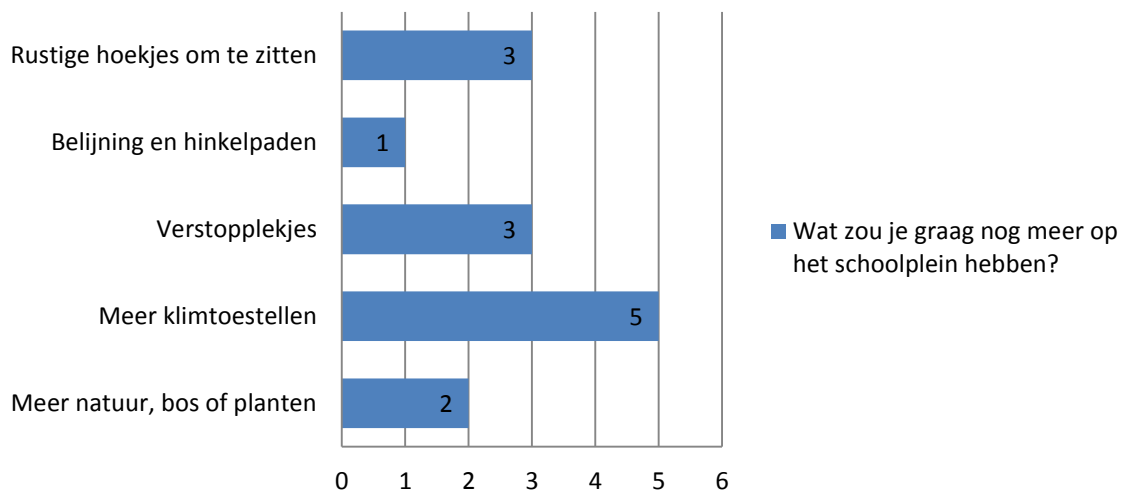
Wat zou je graag nog meer op het schoolplein hebben?

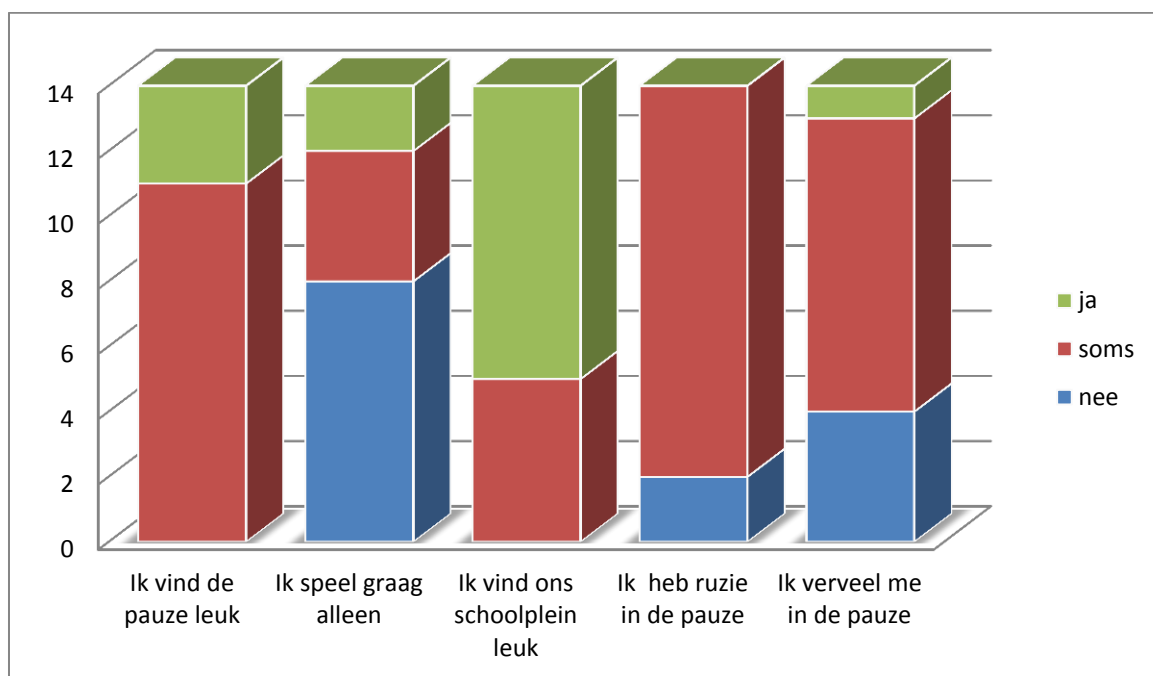
Jongens groep 4b

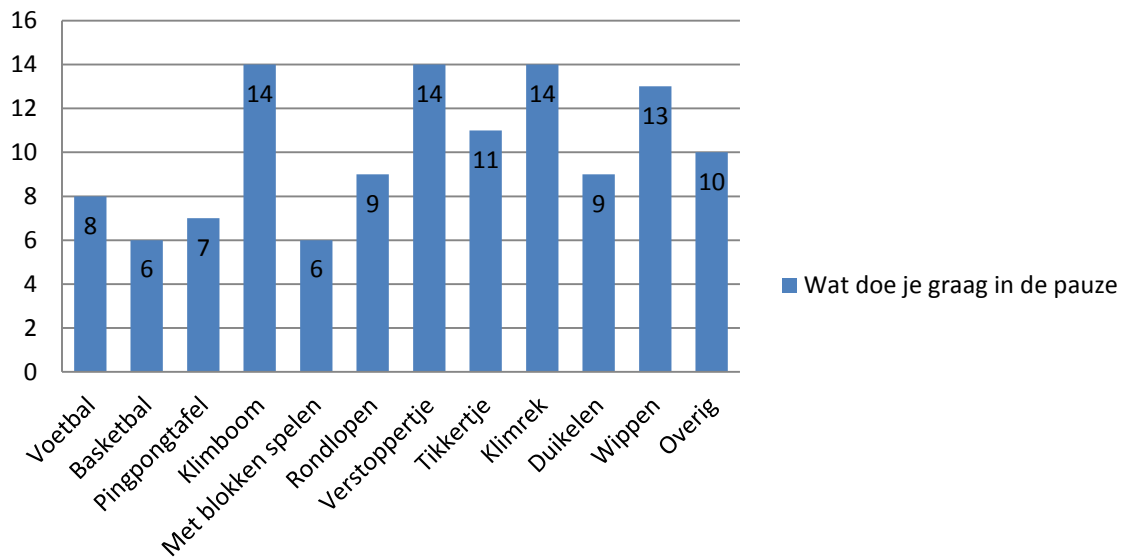
Wat zou je graag nog meer op het schoolplein hebben?

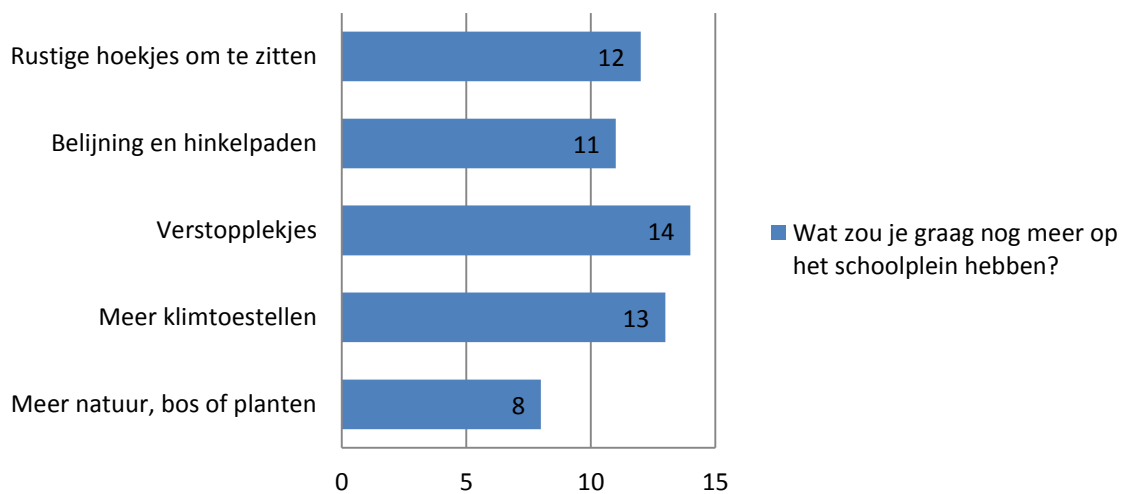
Meisjes groep 4b

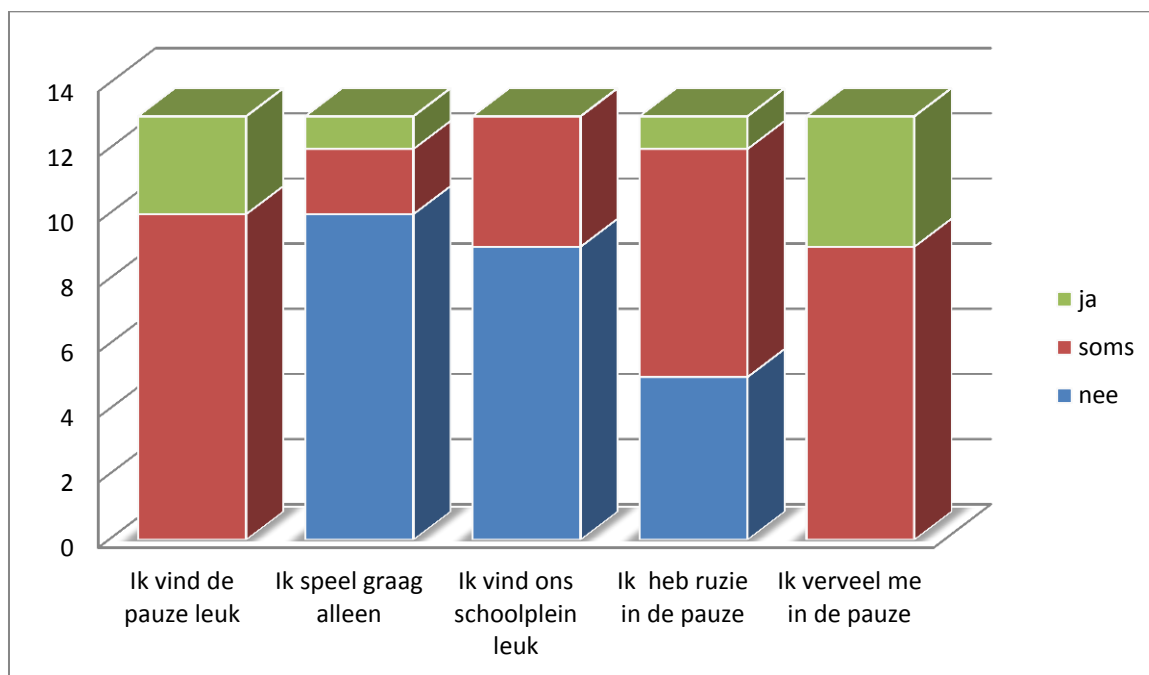
Wat doe je graag in de pauze

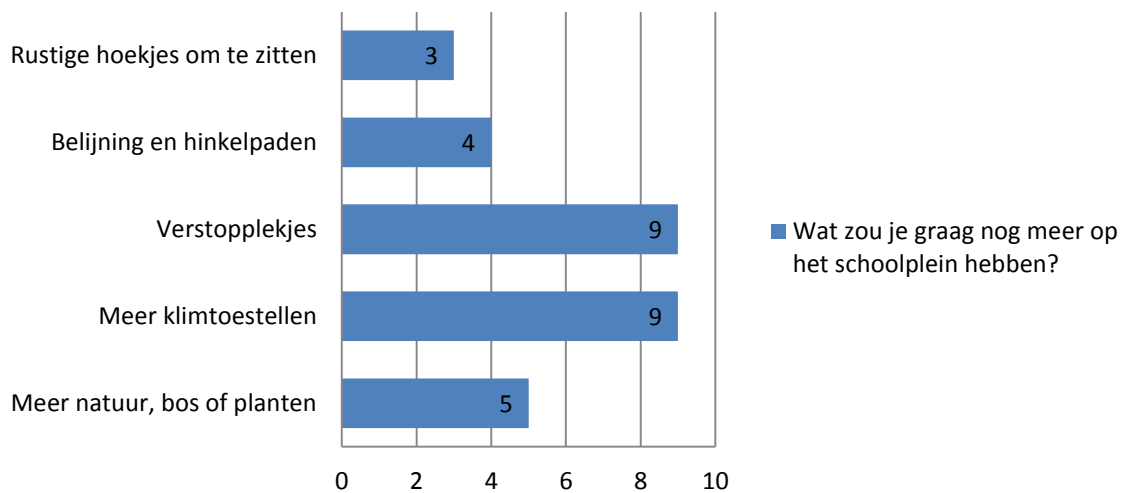
Wat zou je graag nog meer op het schoolplein hebben?

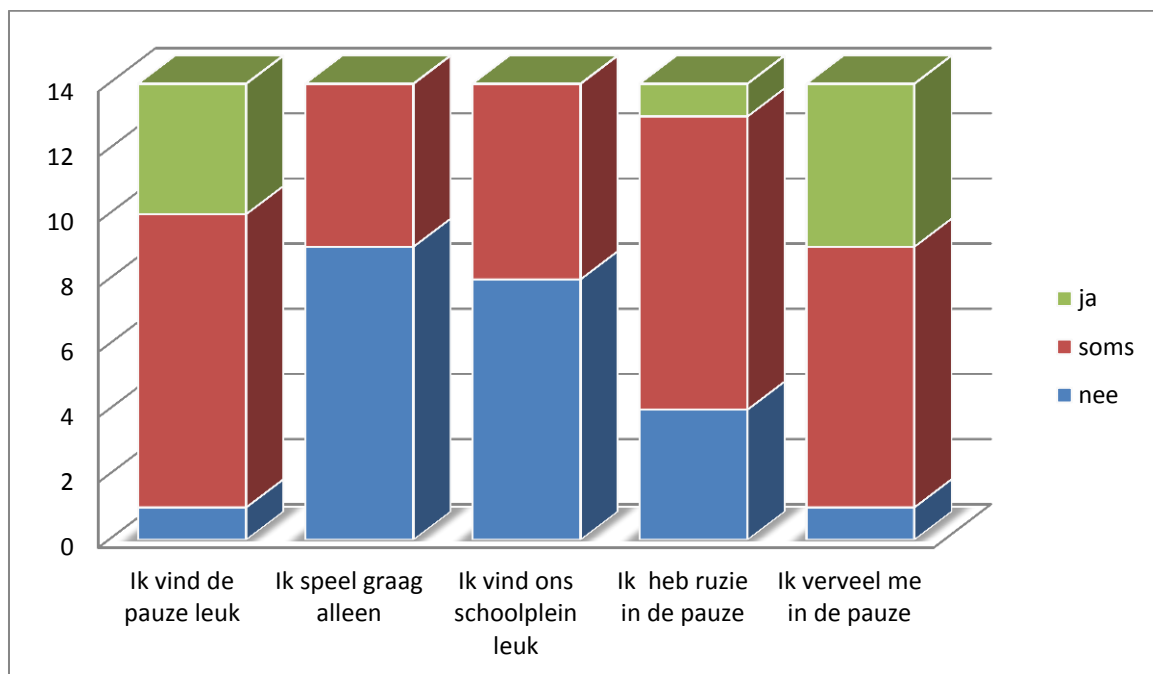
Jongens groep 5

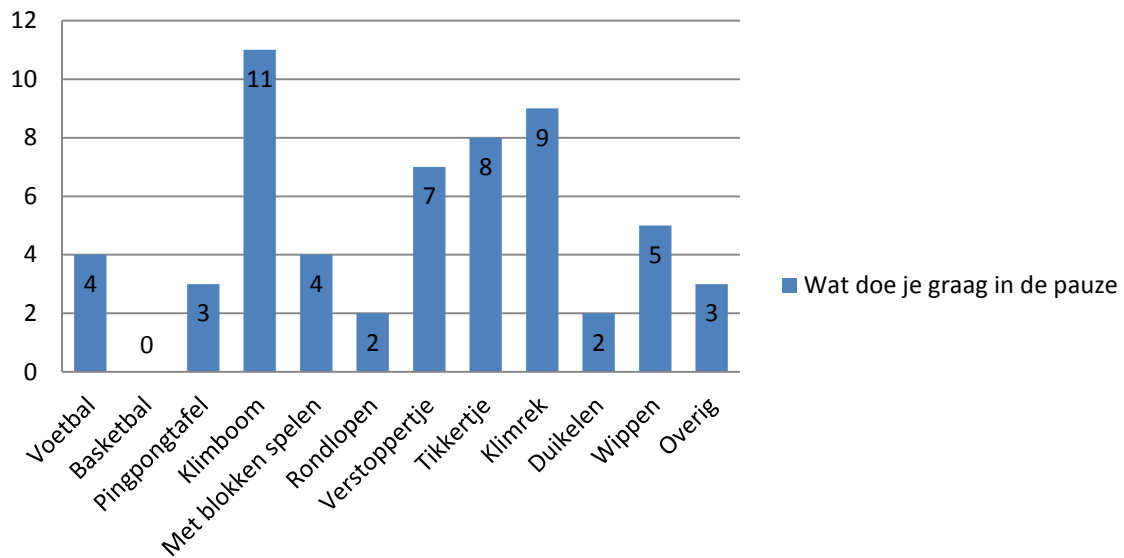
Wat zou je graag nog meer op het schoolplein hebben?

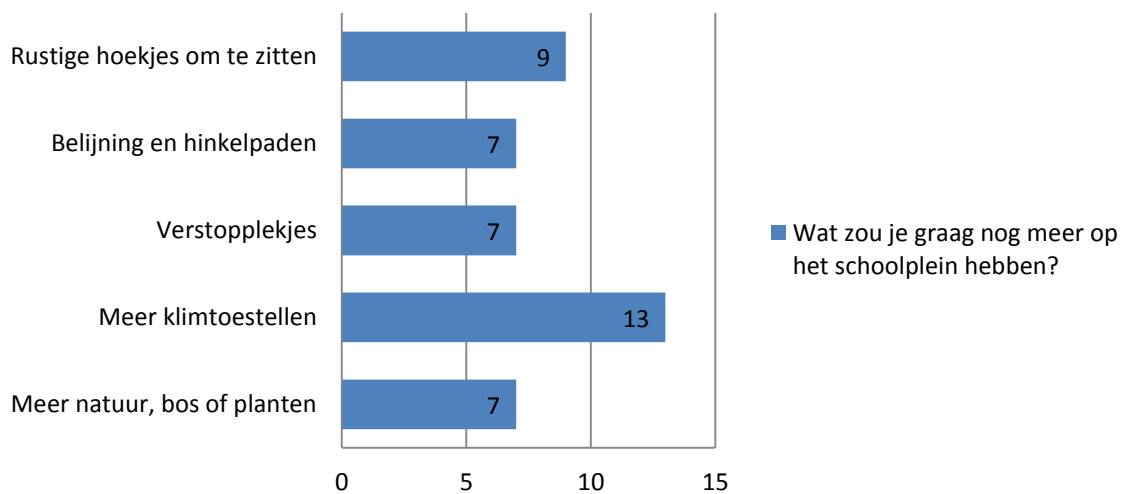
Meisjes groep 5

Wat doe je graag in de pauze

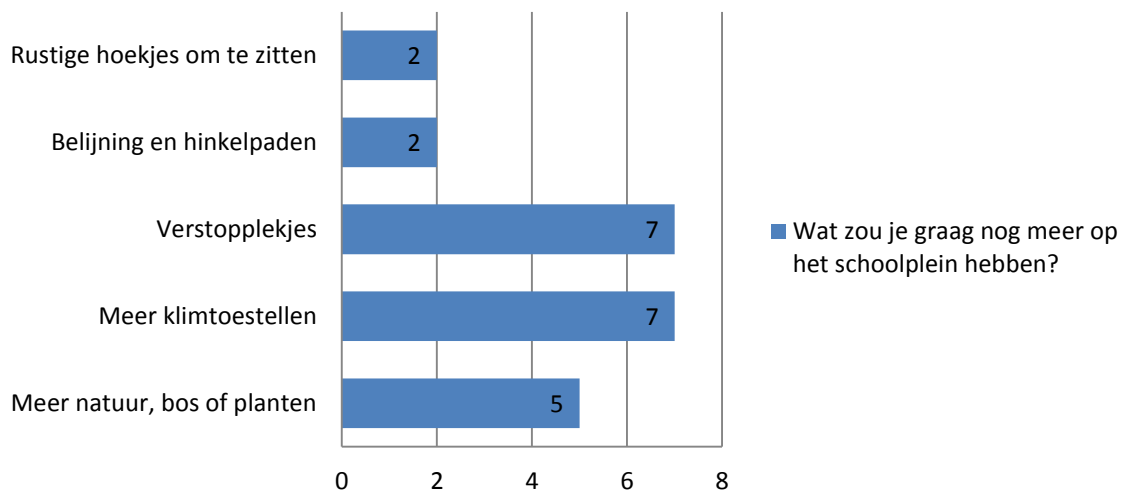
Wat zou je graag nog meer op het schoolplein hebben?

Jongens groep 6

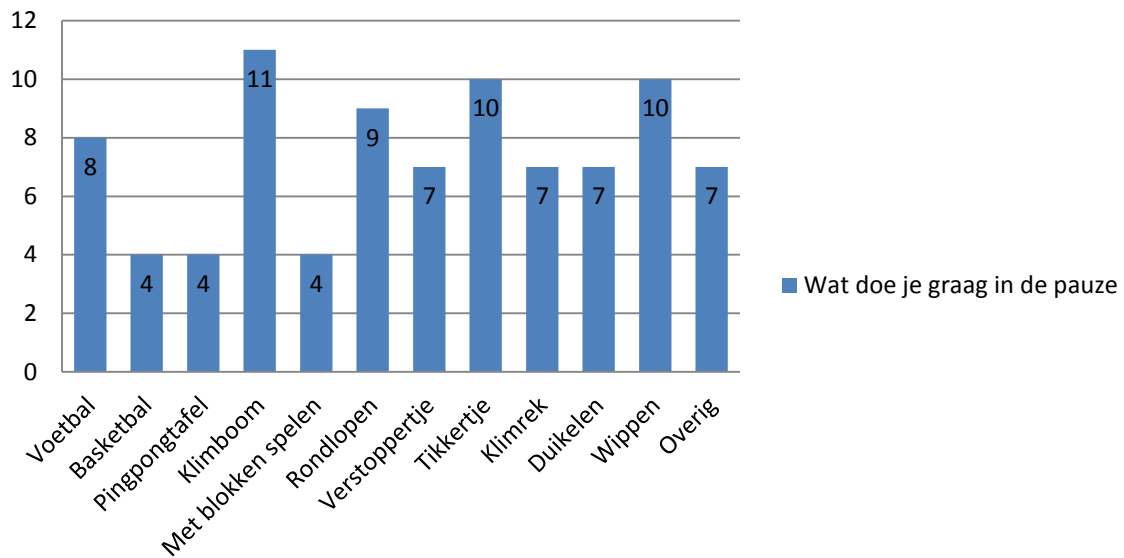
Wat zou je graag nog meer op het schoolplein hebben?

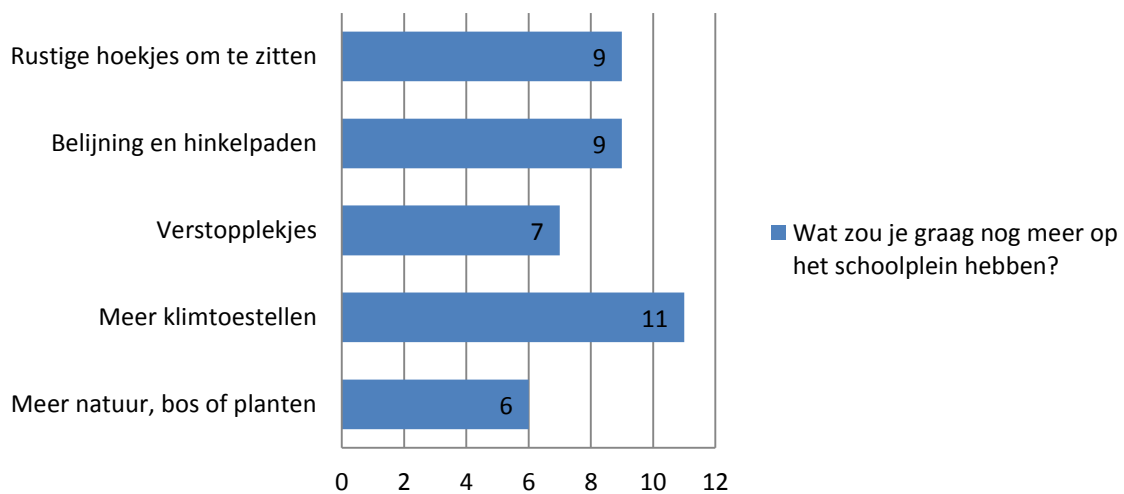
Meisjes groep 6

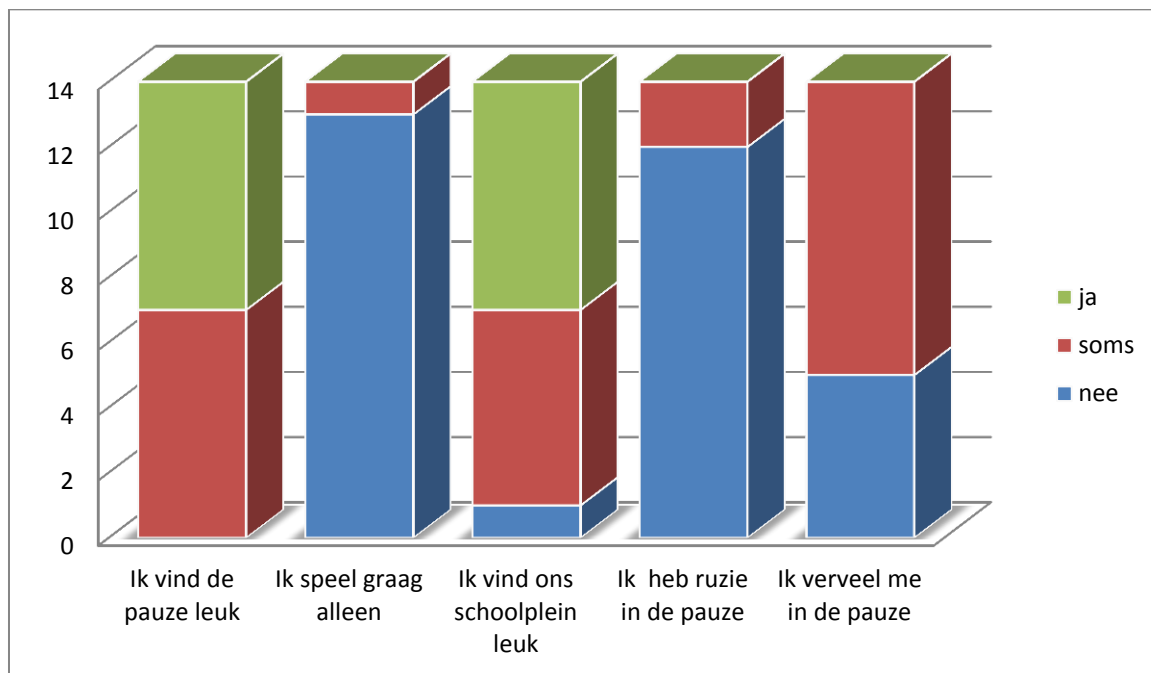
Wat doe je graag in de pauze

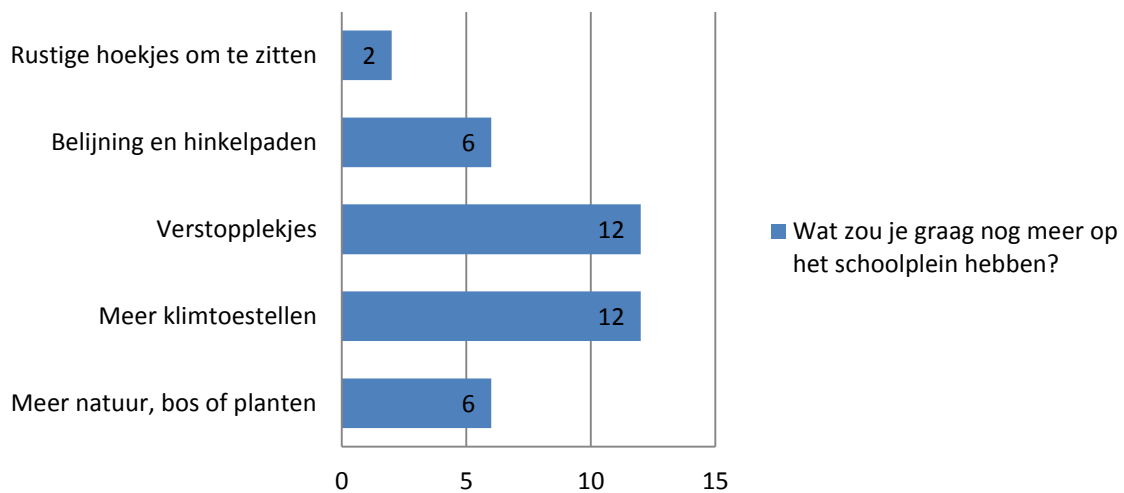
Wat zou je graag nog meer op het schoolplein hebben?

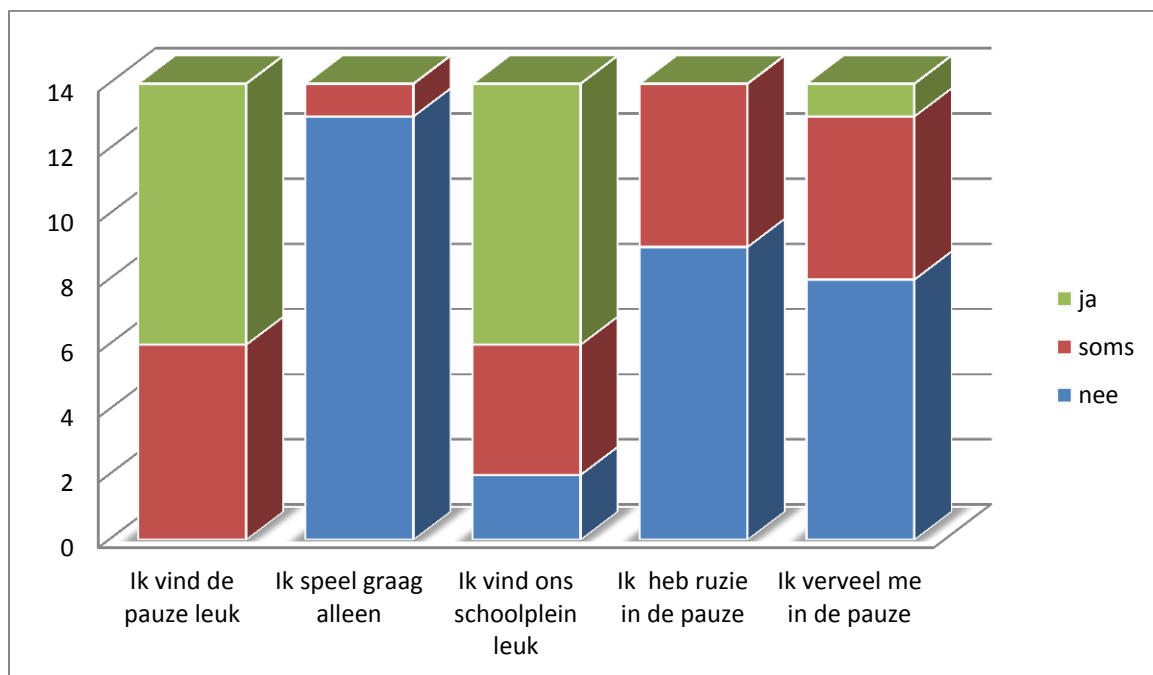
Jongens groep 7

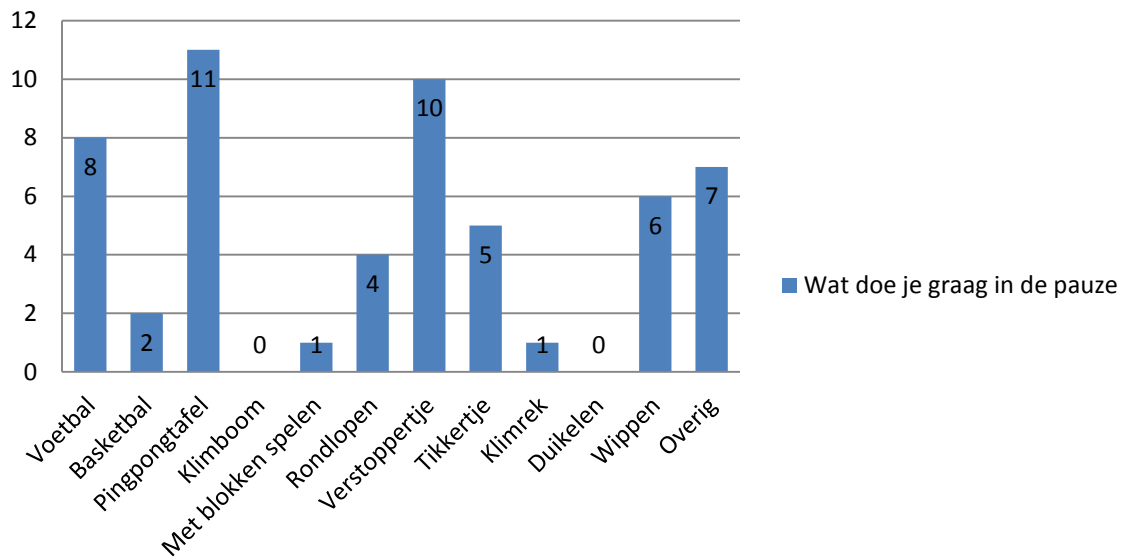
Wat zou je graag nog meer op het schoolplein hebben?

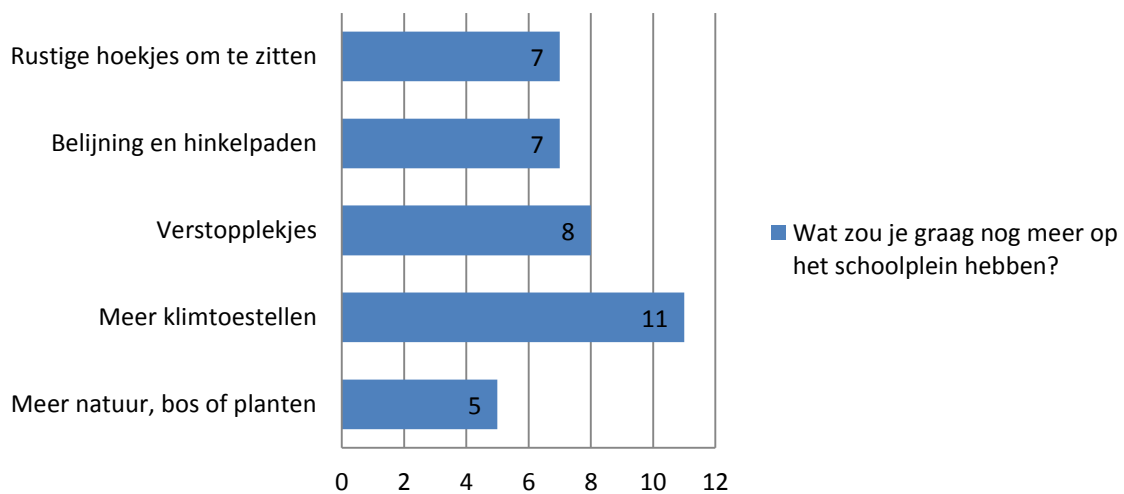
Meisjes groep 7

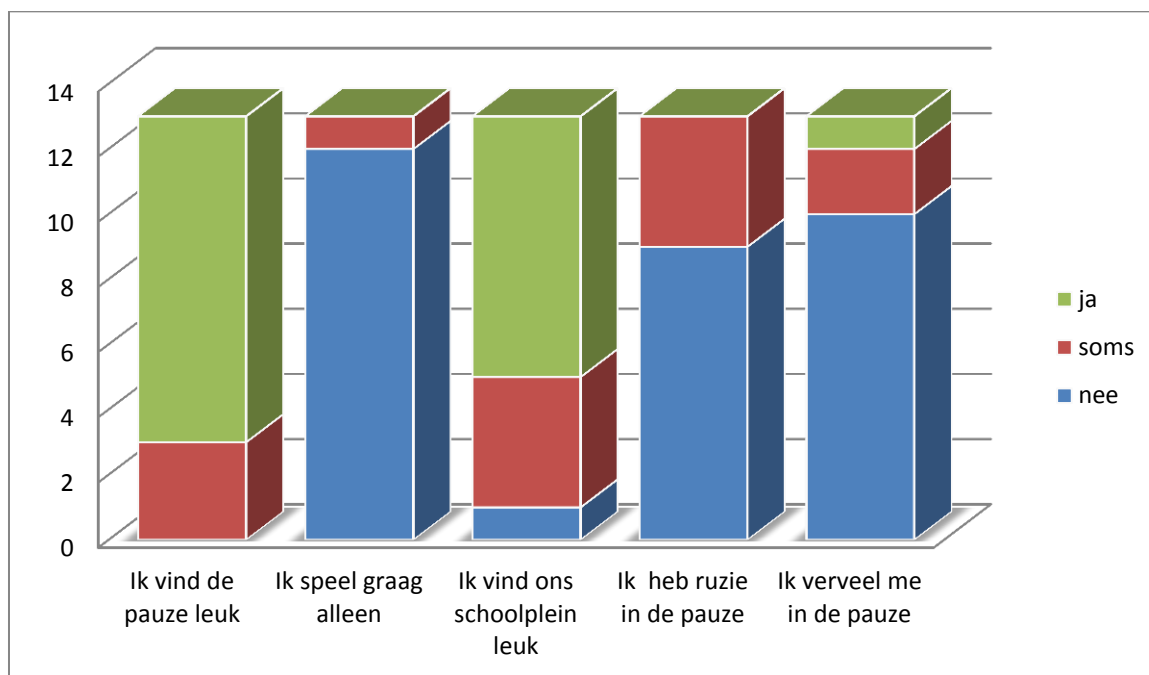
Wat doe je graag in de pauze

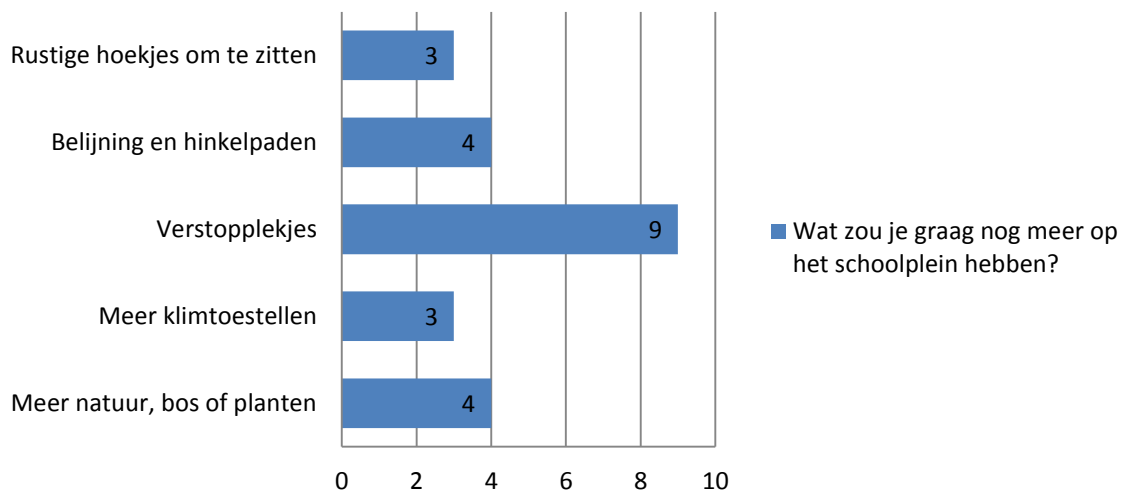
Wat zou je graag nog meer op het schoolplein hebben?

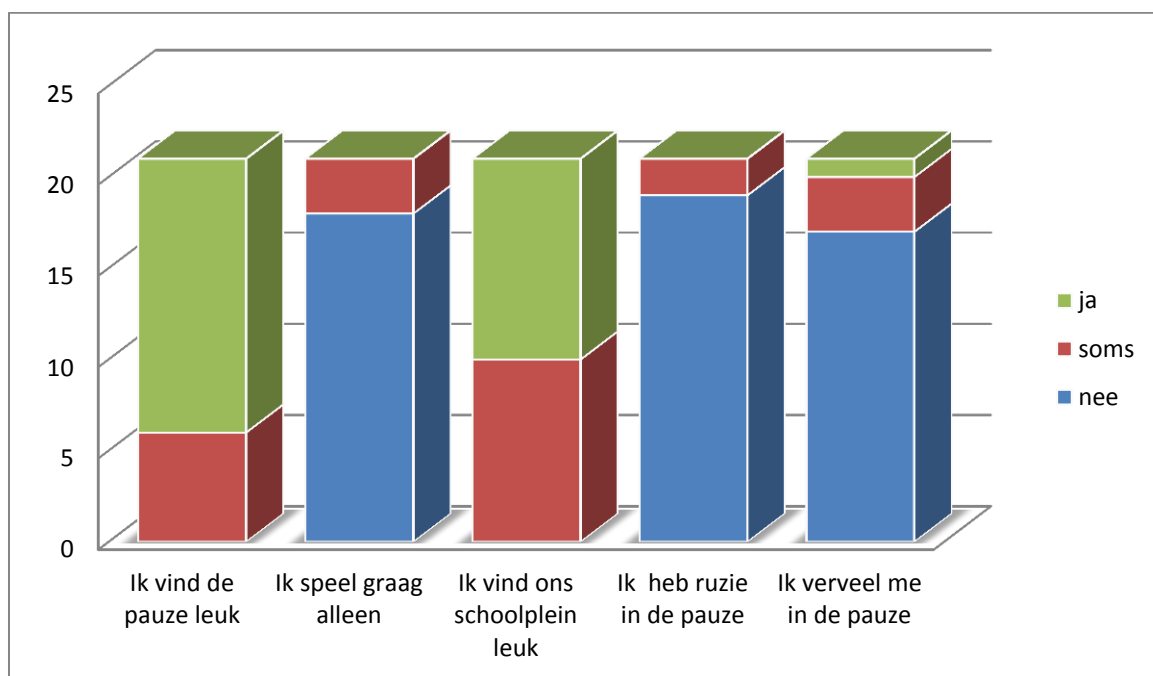
Jongens groep 8

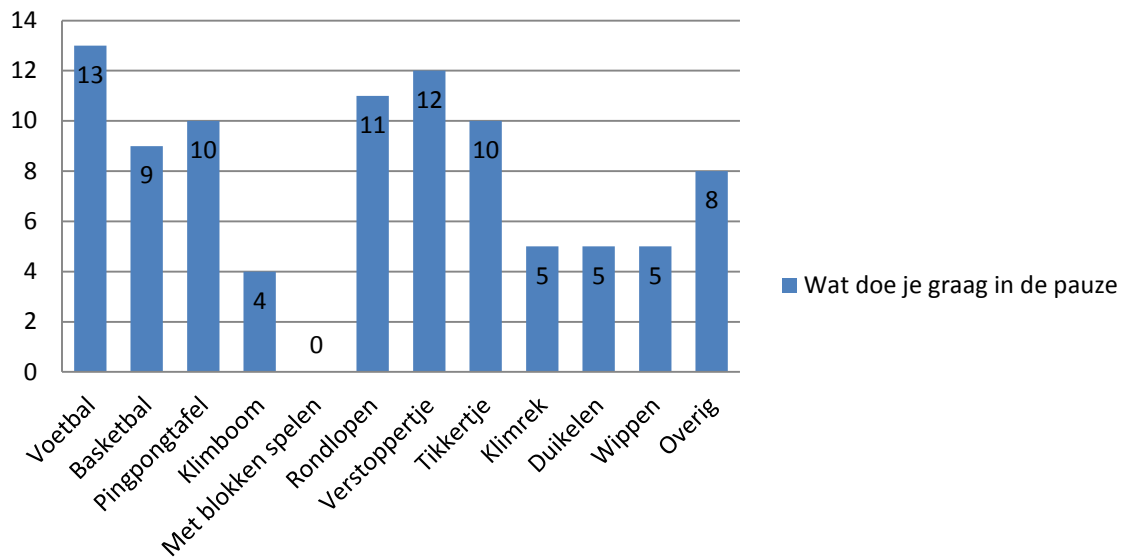
Wat zou je graag nog meer op het schoolplein hebben?

Meisjes groep 8

Wat doe je graag in de pauze

Wat zou je graag nog meer op het schoolplein hebben?

